

BIBLIOTEKA SEJMOWA
KONSTYTUCJE ŚWIATA

KONSTYTUCJA
Gruzji

საქართველოს
კონსტიტუცია

Tłumaczenie

Grzegorz Kuca, Marian Grzybowski, Katarzyna Kaczmarczyk-Kłak

Wstęp

Grzegorz Kuca, Marian Grzybowski

WYDAWNICTWO SEJMOWE

Warszawa 2015

Seria: Konstytucje Świata

Konstytucja Gruzji

Weryfikacja naukowa: Leszek Garlicki, Wiesław Staśkiewicz

Redakcja: Katarzyna Gralak

Projekt graficzny: Darek Kondefefer

© Copyright by Kancelaria Sejmu 2015

Biblioteka Sejmowa

ul. Wiejska 4/6/8, 00-902 Warszawa

e-mail: parlib@sejm.gov.pl

Druk: AKCYDENS S.J.

ISBN: 978-83-7666-416-3

Spis treści

<i>Wstęp</i> Grzegorz Kuca, Marian Grzybowski.....	7
--	---

Konstytucja Gruzji z 24 sierpnia 1995 r.

Preambuła.....	55
Rozdział pierwszy. Postanowienia ogólne (art. 1–11).....	57
Rozdział drugi. Obywatelstwo Gruzji. Podstawowe prawa i wolności człowieka (art. 12–47).....	63
Rozdział trzeci. Parlament Gruzji (art. 48–68).....	77
Rozdział czwarty. Prezydent Gruzji (art. 69–77).....	91
Rozdział czwarty ¹ . Rząd Gruzji (art. 78–81).....	101
Rozdział piąty. Władza sądownicza (art. 82–91).....	109
Rozdział szósty. Finanse i kontrola państwa (art. 92–97).....	117
Rozdział siódmy. Obrona państwa (art. 98–101).....	123
Rozdział siódmy ¹ . Samorząd terytorialny (art. 101 ¹ –101 ³).....	127
Rozdział ósmy. Zmiana konstytucji (art. 102–103).....	131
Rozdział dziewiąty. Postanowienia przejściowe (art. 104–109).....	133

Aneksy

Aneks 1. Wykaz ustaw zmieniających Konstytucję Gruzji.....	139
Aneks 2. Wyniki wyborów do Parlamentu Gruzji.....	141
Aneks 3. Prezydenci Gruzji.....	145
Aneks 4. Premierzy Gruzji.....	146
Aneks 5. Przewodniczący Parlamentu Gruzji.....	147

<i>Wybrana literatura</i>	148
--	-----

KONSTYTUCJA GRUZJI

przyjęta przez Radę Najwyższą dnia 24 sierpnia 1995 roku

Oficjalnie ogłoszona w dzienniku urzędowym Gruzji
„Sakartwelos Sakanonmdablo Matsne” Nr 768 – ES z 1995 roku.

Publikowany tekst Konstytucji uwzględnia wszystkie zmiany
dokonane do dnia 1 lipca 2015 r.

საქართველოს კონსტიტუცია

PREAMBUŁA

PREAMBUŁA

My, obywatele Gruzji,

których niezłomną wolą jest ustanowienie demokratycznego ładu społecznego, wolności gospodarczej, socjalnego i prawnego państwa,

w celu zabezpieczenia powszechnie uznanych wolności i praw człowieka, umocnienia niezawisłości państwa i pokojowych stosunków z innymi narodami,

nawiązując do wielowiekowego dziedzictwa państwowości Narodu Gruzińskiego i do historyczno-prawnego dziedzictwa Konstytucji Gruzji z 1921 r.,

ogłaszamy przed Bogiem i Narodem niniejszą Konstytucję¹.

¹ Preambuła w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

POSTANOWIENIA OGÓLNE

POSTANOWIENIA OGÓLNE

Artykuł 1

1. Gruzja jest niepodległym, jednolitym i niepodzielnym państwem, co zostało potwierdzone w referendum z dnia 31 marca 1991 roku przeprowadzonym na obszarze całego kraju, włącznie z Abchaską Autonomiczną Socjalistyczną Republiką Radziecką i byłym Południowoosetyjskim Obwodem Autonomicznym oraz w Akcie o przywróceniu niepodległości państwowej Gruzji z dnia 9 kwietnia 1991 roku.
2. Formą ustroju politycznego państwa gruzińskiego jest republika demokratyczna.
3. Nazwą państwa gruzińskiego jest „Gruzja”.

Artykuł 2

1. Terytorium państwa gruzińskiego zostało ustalone w granicach z dnia 21 grudnia 1991 roku. Integralność terytorialna i nienaruszalność granic państwowych Gruzji potwierdza Konstytucja i ustawy Gruzji, zostały one uznane przez światową wspólnotę państw oraz organizacje międzynarodowe.
2. Zabrania się wyzbywania² terytorium państwa gruzińskiego. Granice państwa mogą ulegać zmianom wyłącznie na podstawie umowy dwustronnej z państwem sąsiadującym.
3. Ustrój państwowo-terytorialny Gruzji zostanie określony zgodnie z zasadą podziału władz w drodze ustawy konstytucyjnej po całkowitym przywróceniu jurysdykcji Gruzji nad całym terytorium kraju.
4. Obywatele Gruzji zarejestrowani w jednostkach terytorialnych, rozstrzygają sprawy o znaczeniu lokalnym za pośrednictwem samorządu terytorialnego, bez uszczerbku dla suwerenności

² W oryg. გასაზღვრება [przyj. red.].

państwa i w zgodzie z ustawodawstwem Gruzji. Organy władzy państwowej wspierają rozwój samorządności lokalnej³.

Artykuł 3

1. Do wyłącznej kompetencji najwyższych organów państwowych Gruzji należą:
 - a) ustawodawstwo o obywatelstwie Gruzji, prawach i wolnościach człowieka, emigracji i imigracji, wjeździe i wyjeździe z kraju, o czasowym lub stałym pobycie w Gruzji obywateli innych państw i bezpaństwowców;
 - b) określenie statusu, reżimu i ochrona granic państwa, określenie statusu i ochrona wód terytorialnych, przestrzeni powietrznej, szelfu kontynentalnego Gruzji i Wyłącznej Strefy Ekonomicznej;
 - c) obrona narodowa i bezpieczeństwo państwa, Siły Zbrojne, przemysł zbrojeniowy i handel bronią;
 - d) sprawy wojny i pokoju, określenie i wprowadzenie reżimu stanu wyjątkowego i stanu wojennego;
 - e) polityka zagraniczna i stosunki międzynarodowe;
 - f) handel zagraniczny, system celny i taryfowy;
 - g) finanse państwowe i pożyczki państwowe; emisja pieniądza; prawo bankowe, kredytowe, ubezpieczeniowe i podatkowe;
 - h) standardy i miary; geodezja i kartografia; określenie czasu; statystyka państwowa;
 - i) jednolity system energetyczny i jego funkcjonowanie⁴; łączność; flota handlowa; bandery; krajowe porty lotnicze i lotniska; kontrola przestrzeni powietrznej, tranzytu i ruchu lotniczego; rejestracja transportu lotniczego; służba meteorologiczna; system monitorowania ochrony środowiska;
 - j) kolej i drogi o znaczeniu krajowym;

³ Ust. 4 art. 2 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

⁴ W oryg. ოგეოზო [przyp. red.].

- k) rybołówstwo oceaniczne i morskie;
 - l) kordon sanitarny granic;
 - m) prawo farmaceutyczne;
 - n) ustawodawstwo w zakresie przyznawania akredytacji placówkom oświatowym i nadawania stopni naukowych⁵;
 - o) prawo własności intelektualnej;
 - p) prawo handlowe, karne, cywilne, administracyjne, prawo pracy, prawo karne wykonawcze i prawo procesowe;
 - q) policja kryminalna i ściganie przestępstw;
 - r) ustawodawstwo o gruntach, kopalinach i zasobach naturalnych.
2. Materie należące do kompetencji wspólnych zostaną określone oddzielnie.
 3. Status Autonomicznej Republiki Adżarii zostanie określony ustawą konstytucyjną Gruzji „O statusie Autonomicznej Republiki Adżarii”⁶.
 4. Status Autonomicznej Republiki Abchazji zostanie określony ustawą konstytucyjną Gruzji „O statusie Autonomicznej Republiki Abchazji”⁷.
 5. Status i kompetencje miasta Lazika zostaną określone w ustawie organicznej Gruzji⁸.

Artykuł 4

1. Po stworzeniu na całym obszarze Gruzji odpowiednich warunków i utworzeniu organów samorządu terytorialnego, Parlament Gruzji będzie składać się z dwu izb – Rady Republiki i Senatu.
2. Rada Republiki składa się z członków wybranych zgodnie z zasadą proporcjonalności.

⁵ Lit. n) ust. 1 art. 3 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 4135 z 27.12.2006 r.

⁶ Ust. 3 art. 3 wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 260 z 20.04.2000 r.

⁷ Ust. 4 art. 3 wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 1689 z 10.10.2002 r.

⁸ Ust. 5 art. 3 wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 6602 z 29.06.2012 r.

3. Senat składa się z członków wybranych w Autonomiczne Republice Abchazji, Autonomicznej Republice Adżarii i w innych jednostkach terytorialnych Gruzji oraz z pięciu senatorów powołanych przez Prezydenta Gruzji⁹.
4. Skład, kompetencje oraz tryb wyboru izb zostaną określone w ustawie organicznej.

Artykuł 5

1. Źródłem władzy państwowej w Gruzji jest Naród¹⁰. Władza państwowa sprawowana jest w ramach ustanowionych Konstytucją.
2. Naród sprawuje swoją władzę w drodze referendum, poprzez inne formy demokracji bezpośredniej oraz przez swoich przedstawicieli.
3. Nikt, naruszając prawo, nie może zawłaszczyć władzy państwowej, ani uzurpować sobie prawa do jej sprawowania.
4. Władza państwowa sprawowana jest zgodnie z zasadą podziału władzy.

Artykuł 6

1. Konstytucja Gruzji jest najwyższym prawem państwa. Wszystkie pozostałe akty prawne winny być zgodne z Konstytucją.
2. Ustawodawstwo Gruzji odpowiada powszechnie uznawanym zasadom i normom prawa międzynarodowego. Traktaty międzynarodowe lub umowy zawarte przez Gruzję, jeżeli nie są sprzeczne z Konstytucją Gruzji, mają pierwszeństwo przed krajowymi aktami normatywnymi¹¹.

Artykuł 7

Gruzja uznaje i chroni powszechnie uznawane prawa i wolności człowieka, jako nieprzemijające i najwyższe wartości ludzkie. W trakcie sprawowania władzy, Naród i państwo, w równym

⁹ Ust. 3 art. 4 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 260 z 20.04.2000 r. oraz ustawą konstytucyjną nr 1689 z 10.10.2002 r.

¹⁰ W oryg. ხალხი [przyp. red.].

¹¹ Ust. 2 art. 6 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 826 z 30.03.2001 r.

stopniu, związani są tymi prawami i wolnościami jako prawem bezpośrednio obowiązującym.

Artykuł 8

Językiem urzędowym w Gruzji jest język gruziński, w Autonomicznej Republice Abchazji – także język abchaski¹².

Artykuł 9

1. Państwo uznaje pełną wolność wyznania i przekonań religijnych, szczególną rolę Gruzjińskiego Kościoła Prawosławnego i Apostolskiego w historii Gruzji oraz jego niezależność od państwa.
2. Stosunki między państwem a Gruzjińskim Kościołem Prawosławnym i Apostolskim określa porozumienie konstytucyjne. Porozumienie konstytucyjne pozostaje w całkowitej zgodności z powszechnie uznawanymi zasadami i normami prawa międzynarodowego, w szczególności w sferze praw człowieka i podstawowych wolności¹³.

Artykuł 10

Stolicą Gruzji jest Tbilisi.

Artykuł 11

Symbole państwowe Gruzji określa ustawa organiczna.

¹² Art. 8 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 1689 z 10.10.2002 r.

¹³ Ust. 2 art. 9 wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 826 z 30.03.2001 r.

OBYWATELSTWO GRUZJI.
PODSTAWOWE PRAWA
I WOLNOŚCI CZŁOWIEKA

Rozdział drugi

OBYWATELSTWO GRUZJI. PODSTAWOWE PRAWA I WOLNOŚCI CZŁOWIEKA

Artykuł 12

1. Obywatelstwo Gruzji nabywa się przez urodzenie albo w drodze naturalizacji.
2. Obywatel Gruzji nie może być jednocześnie obywatelem innego państwa, z wyjątkiem przypadków określonych w niniejszym ustępie. Prezydent Gruzji może nadać obywatelstwo Gruzji obywatelowi innego państwa, który położył szczególne zasługi dla Gruzji lub gdy nadanie obywatelstwa Gruzji uzasadnia interes państwa¹⁴.
3. Tryb nabycia lub utraty obywatelstwa określa ustawa organiczna.

Artykuł 13

1. Gruzja zapewnia ochronę swoim obywatelom niezależnie od miejsca ich pobytu.
2. Pozbawienie obywatelstwa jest niedopuszczalne.
3. Wydalenie z Gruzji obywatela Gruzji jest niedopuszczalne.
4. Wydanie obywatela Gruzji innemu państwu, z wyjątkiem przypadków przewidzianych umowami międzynarodowymi, jest niedopuszczalne. Decyzja o wydaniu obywatela podlega zaskarżeniu do sądu.

Artykuł 14

Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi wobec prawa bez względu na rasę, kolor skóry, język, płeć, wyznanie, przekonania polityczne i inne poglądy, narodowość, pochodzenie etniczne i społeczne, posiadany majątek, status społeczny oraz miejsce zamieszkania.

¹⁴ Ust. 2 art. 12 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r.

Artykuł 15

1. Prawo do życia jest nienaruszalne i jest ustawowo chronione.
2. Kara śmierci jest zakazana¹⁵.

Artykuł 16

Każdy ma prawo do swobodnego rozwoju swej osobowości.

Artykuł 17

1. Honor i godność człowieka są nienaruszalne.
2. Zakazuje się stosowania tortur, okrutnego, godzącego w cześć i poniżającego godność traktowania lub karania.
3. Stosowanie przymusu fizycznego lub psychicznego wobec osoby zatrzymanej lub poddanej innemu ograniczeniu wolności jest niedopuszczalne¹⁶.

Artykuł 18

1. Wolność człowieka jest nienaruszalna.
2. Niedopuszczalne jest pozbawienie lub inne ograniczenie wolności bez orzeczenia sądu.
3. W przypadkach przewidzianych prawem dopuszcza się zatrzymanie osoby przez upoważnionych do tego funkcjonariuszy¹⁷. Osoba zatrzymana lub w innym trybie pozbawiona wolności powinna zostać postawiona przed właściwym sądem nie później niż w ciągu 48 godzin. Jeżeli w ciągu następujących 24 godzin sąd nie wyda postanowienia o aresztowaniu albo o innej formie ograniczenia wolności, osoba ta winna zostać niezwłocznie zwolniona.
4. [uchylony]¹⁸.
5. Osoba zatrzymana lub aresztowana winna zostać niezwłocznie pouczone o przysługujących jej prawach i poinformowana

¹⁵ Ust. 2 art. 15 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 4137 z 27.12.2006 r.

¹⁶ Ust. 3 art. 17 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 4137 z 27.12.2006 r.

¹⁷ W oryg. საგანგებოდ უფლებამოსილი პირის [przyp. red.].

¹⁸ Ust. 4 art. 18 uchylony ustawą konstytucyjną nr 4137 z 27.12.2006 r.

o podstawach ograniczenia wolności. Z chwilą zatrzymania lub aresztowania osoba ta ma prawo zażądać obrońcy i żądanie to winno zostać spełnione.

6. Okres tymczasowego aresztowania podejrzanego nie może przekroczyć 9 miesięcy¹⁹.
7. Naruszenie postanowień niniejszego artykułu podlega karze przewidzianej ustawą. Osoba bezprawnie zatrzymana lub aresztowana ma prawo do odszkodowania.

Artykuł 19

1. Każdemu gwarantuje się wolność słowa, myśli, sumienia, wyznania oraz przekonań.
2. Zakazane jest prześladowanie za korzystanie z prawa do wolności słowa, myśli, sumienia, wyznania i przekonań oraz zmuszanie do wyrażania opinii na ten temat.
3. Prawa wymienione w niniejszym artykule nie podlegają ograniczeniom, chyba że korzystanie z nich narusza prawa i wolności innych.

Artykuł 20

1. Życie osobiste każdego człowieka, jego miejsce pracy, jego osobiste notatki, korespondencja, rozmowy telefoniczne lub rozmowy prowadzone za pośrednictwem innych środków technicznych, a także wiadomości otrzymywane za pomocą tych środków są nienaruszalne. Ograniczenie powyższych praw dopuszczalne jest na mocy orzeczenia sądu albo wyjątkowo bez orzeczenia sądu w przypadku wystąpienia pilnej konieczności przewidzianej ustawą.
2. Nikt nie ma prawa wejść do mieszkania lub do innych pomieszczeń wbrew woli ich właściciela, a także dokonywać przeszukania bez postanowienia sądu lub bez wystąpienia pilnej konieczności przewidywanej ustawą.

¹⁹ Ust. 6 art. 18 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

Artykuł 21²⁰

1. Uznaje się i gwarantuje własność i prawo dziedziczenia. Zniesienie prawa własności, nabywania, prawa do przeniesienia i dziedziczenia własności jest niedopuszczalne.
2. Ograniczenie praw określonych w ust. 1 jest dopuszczalne wyłącznie ze względu na ważny interes publiczny w przypadkach przewidzianych ustawą i wyłącznie w sposób, który nie narusza istoty prawa własności.
3. Pozbawienie prawa własności ze względu na ważny interes publiczny jest dopuszczalne w sytuacjach wyraźnie określonych w ustawie, na podstawie orzeczenia sądu a także w przypadku wystąpienia pilnej konieczności określonej w ustawie organicznej i wyłącznie za uprzednim, pełnym i sprawiedliwym odszkodowaniem. Odszkodowanie jest wolne od jakichkolwiek podatków i opłat.

Artykuł 22

1. Każdy, kto legalnie przebywa na terytorium Gruzji, ma prawo do swobodnego poruszania się po całym terytorium i swobodnego wyboru miejsca zamieszkania.
2. Każdy, kto legalnie przebywa na terytorium Gruzji może swobodnie opuścić Gruzję²¹.
3. Jeżeli jest to konieczne dla funkcjonowania społeczeństwa demokratycznego, prawa te mogą zostać ograniczone wyłącznie na podstawie ustawy, dla celów bezpieczeństwa narodowego lub publicznego, zdrowia publicznego, zapobiegania przestępczości oraz dla celów wymiaru sprawiedliwości.
4. Obywatel Gruzji ma prawo swobodnego wjazdu na terytorium Gruzji²².

Artykuł 23

1. Gwarantuje się swobodę twórczości intelektualnej. Prawo własności intelektualnej jest nienaruszalne.

²⁰ Art. 21 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

²¹ Ust. 2 art. 22 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

²² Ust. 4 art. 22 wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

2. Ingerencja w proces twórczy oraz cenzura działalności twórczej są niedopuszczalne.
3. Konfiskata dzieł twórczych i zakaz ich rozpowszechnienia są niedopuszczalne, jeśli ich rozpowszechnianie nie narusza praw innych osób.

Artykuł 24

1. Każdy ma prawo do swobodnego pozyskiwania i przekazywania informacji, wyrażania i przekazywania swoich opinii ustnie, pisemnie lub w inny sposób.
2. Środki masowego przekazu są wolne. Cenzura jest niedopuszczalna.
3. Państwu, ani też żadnemu innemu podmiotowi nie przysługuje uprawnienie do monopolizowania środków masowego przekazu lub środków rozpowszechniania informacji.
4. Realizacja praw, o których mowa w ust. 1 i 2 niniejszego artykułu, może zostać ograniczona przez ustawę, gdy jest to niezbędne w społeczeństwie demokratycznym dla zapewnienia bezpieczeństwa narodowego, integralności terytorialnej i bezpieczeństwa publicznego, zapobieżenia przestępczości, ochrony praw i godności innych osób, zapobieżenia rozpowszechniania informacji poufnych lub zapewnienia niezależności i bezstronności sądownictwa.

Artykuł 25

1. Każdemu, z wyjątkiem członków Sił Zbrojnych, policji i służby bezpieczeństwa, przysługuje, bez uzyskania uprzedniego zezwolenia, prawo do zgromadzeń publicznych odbywających się bez broni, tak w pomieszczeniach, jak i na otwartej przestrzeni²³.
2. Ustawa może wprowadzać wymóg uprzedniego zawiadomienia władz, jeżeli zgromadzenie publiczne lub manifestacja odbywa się na publicznych arteriach komunikacyjnych.
3. Władze mogą rozwiązać zgromadzenie lub manifestację jedynie w przypadku gdy przybierają one charakter naruszający prawo.

²³ Ust. 1 art. 25 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 2494 z 23.12.2005 r.

Artykuł 26

1. Każdemu przysługuje prawo tworzenia organizacji społecznych, w tym związków zawodowych i przystępowanie do nich.
2. Zgodnie z ustawą organiczną obywatele Gruzji mają prawo tworzenia partii politycznych lub innych organizacji politycznych oraz uczestniczenia w ich działalności.
3. Niedopuszczalne jest tworzenie i działalność organizacji politycznych i społecznych, których celem jest obalenie lub zmiana, z użyciem siły, porządku konstytucyjnego Gruzji, zamach na niepodległość kraju, naruszenie jego integralności terytorialnej lub nawoływanie do wojny lub przemocy, podżeganie do nienawiści narodowej, etnicznej, religijnej lub społecznej.
4. Tworzenie formacji zbrojnych przez organizacje publiczne i polityczne jest zabronione.
5. Członkowie Sił Zbrojnych lub organów spraw wewnętrznych, osoby mianowane lub wybrane na stanowisko sędziego lub prokuratora zawieszają swoje członkostwo w organizacji politycznej²⁴.
6. Rozwiązanie lub zawieszenie działalności organizacji politycznych lub społecznych jest możliwe wyłącznie na mocy orzeczenia sądu i w przypadkach oraz w trybie przewidzianym ustawą organiczną.

Artykuł 27

Państwo może nałożyć ograniczenia na działalność polityczną cudzoziemców i bezpaństwowców.

Artykuł 28

1. Każdy obywatel Gruzji, po ukończeniu 18. roku życia, ma prawo do udziału w referendum, w wyborach do organów państwowych i organów samorządu terytorialnego. Wyborcom zapewnia się swobodę wyrażenia woli.
2. W wyborach oraz w referendum nie mogą brać udziału obywatele pozbawieni przez sąd zdolności do czynności prawnych lub w następstwie wyroku sądu pozbawieni wolności i przebywający

²⁴ Ust. 5 art. 26 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 2494 z 23.12.2005 r.

w zakładzie karnym, z wyłączeniem osób, które dopuścili się wykroczeń²⁵.

Artykuł 29

1. Każdy obywatel Gruzji ma prawo sprawować dowolny urząd publiczny, jeśli spełnia wymogi określone ustawą.
- 1l. Urzędu Prezydenta Gruzji, Premiera, Przewodniczącego Parlamentu nie może sprawować obywatel Gruzji, który jest jednocześnie obywatelem innego kraju²⁶.
2. Warunki sprawowania służby publicznej określa ustawa.

Artykuł 30

1. Świadczenie pracy jest dobrowolne i wykonywane bez przymusu.
2. Państwo jest zobowiązane wspierać swobodę przedsiębiorczości i wolną konkurencję. Zabrania się działań monopolistycznych, z wyjątkiem przypadków przewidzianych ustawą. Prawa konsumentów są chronione ustawą.
3. Państwo chroni prawa pracownicze obywateli Gruzji za granicą, na podstawie umów międzynarodowych regulujących stosunki pracy.
4. Ochronę praw pracowniczych, sprawiedliwe wynagrodzenie za pracę, bezpieczeństwo i higienę pracy oraz warunki pracy nieletnich i kobiet określa ustawa organiczna²⁷.

Artykuł 31

Państwo troszczy się o równomierny rozwój społeczno-gospodarczy całego terytorium kraju. Ustawa określi ulgi zapewniające społeczno-gospodarczy rozwój regionów górskich.

Artykuł 32

Państwo zapewnia bezrobotnym pomoc w znalezieniu pracy. Warunki zapewniające minimum socjalne i status bezrobotnego określa ustawa.

²⁵ W oryg. ნაკლებად მძიმე დანაშაულო [przyp. red.]; ust. 2 art. 28 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 5630 z 27.12.2011 r.

²⁶ Ust. 1^l art. 29 wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

²⁷ Ust. 4 art. 30 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

Artykuł 33

Uznaje się prawo do strajku. Tryb wykonywania tego prawa określa ustawa. Ustawa określa także funkcjonowanie niezbędnych usług.

Artykuł 34

1. Państwo wspiera rozwój kultury, stwarza warunki do nieograniczonego udziału obywateli w życiu kulturalnym, wyrażania i wzbogacenia tożsamości kulturowej, identyfikacji z wartościami narodowymi i uniwersalnymi oraz pogłębienia międzynarodowej współpracy w dziedzinie kultury.
2. Każdy obywatel Gruzji jest zobowiązany troszczyć się o ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego. Dziedzictwo kulturowe chronione jest przez państwo ustawą.

Artykuł 34¹

Państwo wspiera rozwój fizyczny osób dorosłych i młodzieży jak również ich zaangażowanie w sport, współdziałając z instytucjami edukacyjnymi i organizacjami sportowymi²⁸.

Artykuł 35

1. Każdy ma prawo do edukacji i wyboru formy w jakiej będzie przebiegać.
2. Państwo zapewnia zharmonizowanie narodowego systemu edukacyjnego z międzynarodowym środowiskiem edukacyjnym²⁹.
3. Państwo zapewnia wychowanie przedszkolne zgodnie z postanowieniami ustawy. Edukacja na poziomie podstawowym i średnim jest obowiązkowa. Edukacja na poziomie podstawowym, zgodnie z przepisami ustawy, jest w pełni finansowana przez państwo. Obywatele, w zakresie określonym ustawą, mają prawo do finansowanego przez państwo kształcenia zawodowego oraz edukacji na poziomie wyższym³⁰.
4. Państwo zgodnie z procedurami przewidzianymi w ustawie wspiera instytucje oświatowe.

²⁸ Art. 34¹ wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

²⁹ Ust. 2 art. 35 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 4135 z 27.12.2006 r.

³⁰ Ust. 3 art. 35 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 2597 z 23.07.2003 r., obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 4135 z 27.12.2006 r.

Artykuł 36

1. Małżeństwo opiera się na równości praw i jest wyrazem wolnej woli małżonków.
2. Państwo wspiera dobrobyt rodziny.
3. Prawa matek i dzieci są chronione są ustawowo.

Artykuł 37

1. Każdy ma prawo do ubezpieczenia zdrowotnego jako środka dostępnej opieki medycznej. Bezpłatna opieka medyczna jest zagwarantowana w zakresie i trybie określonym w ustawie.
2. Państwo sprawuje kontrolę nad wszystkimi instytucjami opieki zdrowotnej oraz nad produkcją i dystrybucją środków medycznych.
3. Każdy ma prawo do życia w zdrowym środowisku oraz do korzystania ze środowiska naturalnego oraz kulturowego. Każdy jest zobowiązany chronić środowisko naturalne i kulturowe.
4. Mając na uwadze interesy obecnych i przyszłych pokoleń, państwo chroni środowisko naturalne i zapewnia racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych w celu zapewnienia bezpiecznego środowiska dla zdrowia ludzkiego oraz zachowania zrównoważonego rozwoju kraju zgodnego z gospodarczym i ekologicznym interesem społeczeństwa³¹.
5. Każdy ma prawo do otrzymywania pełnej, obiektywnej i aktualnej informacji o stanie środowiska³².

Artykuł 38

1. Obywatele Gruzji są równi w sferze życia społecznego, gospodarczego, kulturalnego i politycznego, niezależnie od przynależności narodowej, etnicznej oraz tożsamości religijnej i językowej. Zgodnie z powszechnie uznanymi zasadami i normami prawa międzynarodowego mają oni prawo swobodnie, bez jakiegokolwiek dyskryminacji i ingerencji, rozwijać własną

³¹ Ust. 4 art. 37 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

³² Ust. 5 art. 37 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

kulturę oraz posługiwać się językiem ojczystym w życiu osobistym i publicznym.

2. Zgodnie z powszechnie uznanymi zasadami i normami prawa międzynarodowego korzystanie z praw mniejszości narodowych nie może godzić w suwerenność, struktury państwa, integralnością terytorialną i niepodległością polityczną Gruzji.

Artykuł 39

Konstytucja Gruzji nie pozostaje w sprzeczności z innymi powszechnie uznanymi prawami, wolnościami i gwarantuje prawa człowieka i obywatela, które nie zostały w niej wprost wymienione, a które w sposób naturalny wynikają z zasad konstytucji.

Artykuł 40

1. Osobę uważa się za niewinną, dopóki jej wina nie zostanie stwierdzona w trybie przewidzianym ustawą oraz prawomocnym wyrokiem skazującym.
2. Nikt nie jest zobowiązany do dowodzenia swojej niewinności. Ciężar dowodu spoczywa na oskarżycielu.
3. Postanowienie o pociągnięciu do odpowiedzialności karnej, oskarżenie i wyrok skazujący powinny być oparte jedynie na niepodważalnych dowodach. Wszelkie wątpliwości co do winy, których nie udało się usunąć w trybie przewidzianym ustawą, rozstrzyga się na korzyść oskarżonego.

Artykuł 41

1. Każdy obywatel Gruzji w trybie określonym ustawą ma prawo zapoznać się z informacjami na swój temat, przechowywanymi w instytucjach państwowych oraz z dokumentami urzędowymi, chyba że zawierają tajemnicę państwową, zawodową lub handlową.
2. Nikomu nie można udostępniać danych urzędowych na temat stanu zdrowia, finansów i innych spraw prywatnych bez zgody osoby której dotyczą, z wyjątkiem przypadków określonych ustawą, gdy wymaga tego bezpieczeństwo państwa, bezpieczeństwo publiczne, ochrona zdrowia, a także prawa i wolności innych osób.

Artykuł 42

1. Każdemu przysługuje prawo zwrócenia się do sądu w celu ochrony swoich praw i wolności.
2. Każdy winien być sądzony wyłącznie przez sąd, którego jurysdykcji podlega jego sprawa.
3. Gwarantuje się prawo do obrony.
4. Nikt nie może być skazany powtórnie za to samo przestępstwo.
5. Nikt nie ponosi odpowiedzialności za czyn, który w chwili jego popełnienia nie stanowił przestępstwa. Ustawa, która nie łagodzi bądź nie wyłącza odpowiedzialności, nie działa z mocą wsteczną.
6. Oskarżony ma prawo żądać aby jego świadkowie zostali wezwani i przesłuchiwani na takich samych warunkach co świadkowie oskarżenia.
7. Dowody uzyskane z naruszeniem prawa nie wywołują skutku prawnego.
8. Nikt nie jest zobowiązany do składania zeznań przeciwko sobie lub swoim bliskim, których krąg określa ustawa.
9. Każdemu obywatelowi zapewnia się, przyznawane przez sąd, pełne odszkodowanie za szkody wyrządzone niezgodnym z prawem działaniem organów państwa, organów republik autonomicznych, organów samorządu lokalnego oraz przez funkcjonariuszy publicznych tych organów, wypłacane odpowiednio z zasobów państwowych, republik autonomicznych lub samorządu lokalnego³³.

Artykuł 43

1. Ochronę praw i podstawowych wolności jednostki na terytorium Gruzji zapewnia Ludowy obrońca Gruzji, wybierany na okres 5 lat głosami większości ogółu członków Parlamentu Gruzji.
2. Ludowy obrońca ma prawo ujawniać fakty naruszenia praw i wolności jednostki, zawiadamiać o tym właściwe organy

³³ Ust. 9 art. 42 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

i jednostki. Utrudnianie działalności Ludowego obrońcy podlega karze przewidzianej ustawą.

3. Kompetencje Ludowego obrońcy Gruzji określa ustawa organiczna.

Artykuł 44

1. Każda osoba mieszkająca w Gruzji ma obowiązek przestrzegania postanowień Konstytucji i ustawodawstwa Gruzji.
2. Realizacja praw i wolności człowieka nie może naruszać praw i wolności innych.

Artykuł 45

Wymienione w Konstytucji podstawowe prawa człowieka i podstawowe wolności odpowiednio do ich treści przysługują także osobom prawnym.

Artykuł 46

1. W czasie stanu wyjątkowego lub stanu wojennego Prezydent Gruzji ma prawo ograniczyć, na terytorium całego państwa lub dowolnej jego części, prawa i wolności, o których mowa w artykułach 18, 20, 21, 22, 24, 25, 30, 33 i 41. Prezydent Gruzji ma obowiązek nie później niż w ciągu 48 godzin przedstawić tę decyzję do zatwierdzenia Parlamentowi.
2. Jeśli na całym terytorium państwa wprowadzono stan wyjątkowy lub stan wojenny, wybory Prezydenta Gruzji, Parlamentu Gruzji i innych organów przedstawicielskich przeprowadzane są po zniesieniu tego stanu. W przypadku wprowadzenia stanu wyjątkowego w jakiegokolwiek części państwa decyzję o przeprowadzeniu wyborów na pozostałym jego terytorium podejmuje Parlament Gruzji³⁴.

Artykuł 47

1. Cudzoziemcom i bezpaństwowcom zamieszkałym w Gruzji przysługują takie same prawa i obowiązki jak obywatelom Gruzji, z wyjątkiem przypadków przewidzianych Konstytucją i ustawami.

³⁴ Ust. 2 art. 46 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r.

2. Zgodnie z powszechnie uznanymi normami prawa międzynarodowego Gruzja udziela azylu cudzoziemcom i bezpaństwowcom, w trybie przewidzianym w ustawie.
3. Zakazane jest wydanie innemu państwu osób starających się o azyl, prześladowanych za przekonania polityczne lub za działania, które zgodnie z prawem Gruzji nie stanowią przestępstwa.

PARLAMENT GRUZJI

Rozdział trzeci

PARLAMENT GRUZJI

Artykuł 48

Parlament Gruzji jest najwyższym organem przedstawicielskim kraju, sprawującym władzę ustawodawczą, ustalającym podstawowe kierunki polityki zagranicznej i wewnętrznej kraju, oraz, w zakresie przewidzianym Konstytucją, kontrolującym działalność rządu i wykonującym inne uprawnienia i obowiązki.

Artykuł 48¹

1. Siedzibą Parlamentu Gruzji jest Kutaisi.
2. Tymczasowa zmiana miejsca posiedzenia Parlamentu Gruzji lub sesji plenarnej jest dozwolona wyłącznie w czasie stanu wyjątkowego lub stanu wojennego³⁵.

Artykuł 49

1. Do czasu zaistnienia warunków określonych w art. 4 Konstytucji Gruzji Parlament składa się z 77 członków wybranych w systemie proporcjonalnym i 73 członków wybranych w systemie większościowym na okres 4 lat, w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich i w głosowaniu tajnym³⁶.
2. Członkiem parlamentu może zostać wybrany obywatel Gruzji mający prawo wybierania i, który ukończył 21 lat³⁷.
3. Strukturę wewnętrzną i tryb pracy Parlamentu określa regulamin Parlamentu.
4. Zmniejszenie w budżecie państwa bieżących wydatków przewidzianych dla Parlamentu w danym roku w porównaniu z wielkością środków budżetowych z poprzedniego roku, jest

³⁵ Art. 48¹ wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 1674 z 24.09.2009 r., obecne w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 4985 z 1.07.2011 r.

³⁶ Ust. 1 art. 49 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 1010 z 23.02.2005 r., ustawą konstytucyjną nr 5853 z 12.03.2008 r. obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 5630 z 27.12.2011 r.

³⁷ Ust. 2 art. 49 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 6238 z 22.05.2012 r.

dopuszczalne wyłącznie po uprzedniej zgodzie Parlamentu. Parlament samodzielnie decyduje o podziale środków budżetowych, przyznanych mu w budżecie państwa³⁸.

Artykuł 50

1. Prawo zgłaszania kandydatów w wyborach przysługuje ugrupowaniom politycznym obywateli, zarejestrowanym w ustawowo przewidzianym trybie, których inicjatywa uzyskała poparcie podpisami wyborców w liczbie określonej w ustawie organicznej, albo które w dniu zarządzenia wyborów posiadają swego przedstawiciela w Parlamencie. Liczba podpisów wyborców określona w ustawie organicznej nie może przekroczyć 1% wyborców. Tryb i warunki udziału w wyborach na podstawie systemu większościowego określa ustawa.
2. Mandaty członków Parlamentu w wyborach według systemu proporcjonalnego uzyskują wyłącznie te ugrupowania polityczne i bloki wyborcze, które uzyskały nie mniej niż pięć procent głosów wyborców uczestniczących w wyborach. Ugrupowania wyborcze, które w następstwie podziału mandatów nie uzyskały liczby mandatów wymaganej do utworzenia frakcji parlamentarnej, zgodnie z ustawodawstwem Gruzji, otrzymają mandaty dodatkowe, niezbędne do utworzenia frakcji. Procedurę podziału mandatów członków parlamentu, w wyniku wyborów w systemie większościowym, określa prawo wyborcze³⁹.
- 2¹. Regularne wybory do parlamentu odbywają się w październiku tego roku kalendarzowego, w którym upływa kadencja Parlamentu. Prezydent Gruzji wyznacza datę wyborów nie później niż na 60 dni przed wyborami⁴⁰.
3. Jeśli termin przeprowadzenia wyborów zbiega się z obowiązywaniem stanu wyjątkowego lub wojennego, wybory przeprowadza się nie później niż w ciągu 60 dni od zniesienia tego stanu. Prezydent Gruzji wyznacza datę wyborów niezwłocznie po

³⁸ Ust. 4 art. 49 wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r.

³⁹ Ust. 2 art. 50 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 2221 z 20.07.1999 r., ustawą konstytucyjną nr 5853 z 12.03.2008 r., obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 5630 z 27.12.2011 r.

⁴⁰ Ust. 2¹ art. 50 wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 4133 z 27.12.2006 r.

zniesieniu stanu wyjątkowego lub wojennego. W przypadku rozwiązania Parlamentu wybory przedterminowe przeprowadzane są 60. dnia od wejścia w życie dekretu o rozwiązaniu Parlamentu, a ich datę wyznacza Prezydent po wejściu w życie dekretu o rozwiązaniu Parlamentu⁴¹.

- 3¹. Działalność Parlamentu ulega zakończeniu z chwilą wejścia w życie dekretu Prezydenta o rozwiązaniu Parlamentu. Od wejścia w życie dekretu Prezydenta o rozwiązaniu Parlamentu do pierwszego posiedzenia nowo wybranego Parlamentu rozwiązany Parlament zbiera się tylko w przypadku wprowadzenia przez Prezydenta stanu wyjątkowego lub wojennego, w celu zatwierdzeniu stanu wyjątkowego lub wojennego albo przedłużeniu stanu wyjątkowego i wojennego. Jeśli Parlament nie zbierze się w ciągu 5 dni lub nie zatwierdzi (nie przedłuży) zarządzenia Prezydenta o wprowadzeniu (przedłużeniu) stanu wojennego, stan ten ulega zniesieniu. Stan wojenny zostaje zniesiony jeżeli zwołany Parlament w ciągu 48 godzin nie zatwierdzi dekretu prezydenta o wprowadzeniu stanu wojennego. Zwołany Parlament nie może odnowić⁴² mandatów parlamentarnych i wynagrodzeń członków parlamentu. Parlament zaprzestaje działalności wraz z podjęciem decyzji w powyższych sprawach⁴³.
4. Kompetencje Parlamentu ustają wraz z pierwszym posiedzeniem nowo wybranego Parlamentu.
5. Procedurę wyboru członków Parlamentu oraz przypadki niezdolności do kandydowania określa Konstytucja i ustawa organiczna.

Artykuł 51

Pierwsze posiedzenie nowo wybranego Parlamentu Gruzji powinno odbyć się w ciągu 20 dni po zakończeniu wyborów. Datę pierwszego posiedzenia wyznacza Prezydent Gruzji. Parlament przystępuje do

⁴¹ Ust. 3 art. 50 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 4133 z 27.12.2006 r.

⁴² W oryg. ალდგენას [przyp. red.].

⁴³ Ust. 3¹ art. 50 wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r.

pracy w przypadku potwierdzenia mandatów nie mniej niż dwóch trzecich jego członków.

Artykuł 51¹

Parlament może zostać rozwiązany przez Prezydenta Gruzji wyłącznie w przypadkach określonych w Konstytucji, z wyjątkiem poniższych przypadków:

- a) w ciągu sześciu miesięcy po wyborach parlamentarnych, o ile Parlament nie został rozwiązany z przyczyn przewidzianych w artykule 80;
- b) w czasie wykonywania przez Parlament kompetencji określonych w artykule 63 Konstytucji;
- c) w czasie stanu wyjątkowego lub stanu wojennego;
- d) w ciągu ostatnich sześciu miesięcy kadencji Prezydenta Gruzji, jeśli Parlament nie został rozwiązany z przyczyn przewidzianych w artykule 80⁴⁴.

Artykuł 52

1. Członek Parlamentu Gruzji jest przedstawicielem całej Gruzji. Sprawuje mandat wolny, a jego odwołanie jest niedopuszczalne.
2. Zatrzymanie lub aresztowanie, przeszukanie mieszkania, samochodu, miejsca pracy, a także przeszukanie osobiste członka Parlamentu jest dopuszczalne wyłącznie za zgodą Parlamentu. Wyjątek stanowi ujęcie na gorącym uczynku przestępstwa, o czym niezwłocznie powiadamia się Parlament. W przypadku, gdy Parlament nie wyrazi zgody, zatrzymany lub aresztowany członek Parlamentu winien być niezwłocznie zwolniony⁴⁵.
3. Członek Parlamentu ma prawo odmowy składania zeznań w sprawie faktów, które zostały mu ujawnione jako członkowi Parlamentu. Niedopuszczalna jest zajęcie pisemnych materiałów

⁴⁴ Art. 51¹ wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., lit. a) i d) ust. 1 zmieniono ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r. w części, która weszła w życie po wyborach prezydenckich przeprowadzonych w październiku 2013 r. w momencie zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta, lit. d) zmieniona ustawą nr 496 z 25.03.2013 r., która weszła w życie z dniem ogłoszenia.

⁴⁵ Ust. 2 art. 52 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 6 z 23.04.2004 r.

związanych z tymi faktami. Członek Parlamentu zachowuje to prawo także po wygaśnięciu mandatu parlamentarnego.

4. Członek Parlamentu nie ponosi odpowiedzialności karnej za przekonania i opinie wyrażone przez niego podczas wykonywania swoich obowiązków w Parlamencie lub poza nim.
5. Zapewnia się warunki swobodnego wykonywania mandatu przez członka Parlamentu. Na podstawie wniosku złożonego przez członka Parlamentu właściwe organy państwowe zapewniają mu bezpieczeństwo osobiste.
6. Utrudnianie wykonywania mandatu przez członków Parlamentu podlega karze przewidzianej ustawą.

Artykuł 53

1. Członek Parlamentu nie może pełnić żadnej innej funkcji publicznej lub prowadzić działalności gospodarczej. Przypadki niepołączalności stanowisk określa ustawa.
2. Naruszenie wymogów powyższego ustępu powoduje utratę mandatu członka Parlamentu.
3. Członek Parlamentu otrzymuje wynagrodzenie przewidziane ustawą.

Artykuł 54

1. Decyzję w sprawie przedterminowego wygaśnięcia mandatu członka Parlamentu podejmuje Parlament. Na decyzję tę można wnieść skargę do Sądu Konstytucyjnego.
2. Mandat członka Parlamentu ulega przedterminowemu wygaśnięciu w przypadku:
 - a) zrzeczenia się mandatu przez złożenie osobistego oświadczenia;
 - b) skazania prawomocnym wyrokiem sądu;
 - c) uznania go przez sąd za niezdolnego do czynności prawnych, za zaginionego lub zmarłego;
 - d) pełnienia funkcji lub prowadzenia działalności, która jest niepołączalna ze statusem członka Parlamentu;

- e) utraty obywatelstwa Gruzji;
- f) nieuczestniczenia w pracy Parlamentu przez ponad cztery miesiące bez uzasadnionego powodu;
- g) śmierci.

Artykuł 55

1. Parlament Gruzji w trybie określonym w Regulaminie, w głosowaniu tajnym wybiera na okres kadencji Przewodniczącą Parlamentu Gruzji i Wiceprzewodniczących, w tym, po jednym Wiceprzewodniczącym spośród przedstawicieli Republiki Autonomicznych – Abchazji oraz Adżarii, na ich wniosek⁴⁶.
2. Przewodniczący Parlamentu kieruje pracą Parlamentu, gwarantuje swobodę wyrażania opinii, podpisuje akty przyjęte przez Parlament, wykonuje inne zadania przewidziane w regulaminie Parlamentu.
3. Na polecenie Przewodniczącego Parlamentu, w przypadku niemożliwości sprawowania przez niego swojego urzędu, a także w przypadku usunięcia go ze stanowiska, jego obowiązki pełnią Wiceprzewodniczący.
4. Przewodniczący Parlamentu, w trybie ustalonym Regulaminem wykonuje wszelkie funkcje administracyjne w siedzibie Parlamentu.

Artykuł 56

1. Parlament w celu wstępnego przygotowania spraw ustawodawczych, wspierania realizacji podjętych decyzji, a także kontroli działalności rządu oraz innych organów odpowiedzialnych przed Parlamentem powołuje na okres swojej kadencji komisje stałe.
2. W przypadkach przewidzianych Konstytucją, Regulaminem Parlamentu a także na żądanie nie mniej niż jednej piątej deputowanych Parlament powołuje komisje śledcze lub inne komisje tymczasowe⁴⁷.

⁴⁶ Ust. 1 art. 55 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 260 z 20.04.2000 r., obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 1689 z 10.10.2002 r.

⁴⁷ Ust. 2 art. 56 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

3. Decyzję o powołaniu komisji tymczasowej Parlament podejmuje w trybie określonym w Regulaminie Parlamentu. Reprezentacja większości parlamentarnej w komisji tymczasowej nie powinna przekraczać połowy liczby jej członków.
4. Na żądanie komisji śledczej każdy winien stawić się na jej posiedzenie, a także przedłożyć dokumenty niezbędne do zbadania sprawy

Artykuł 57

1. W celu organizacji pracy Parlamentu tworzy się Biuro Parlamentarne, w skład którego wchodzi Przewodniczący Parlamentu Gruzji, Wiceprzewodniczący oraz przewodniczący stałych komisji i frakcji parlamentarnych.
2. [uchylony]⁴⁸.

Artykuł 58

1. Członkowie Parlamentu mogą zrzeszać się we frakcje parlamentarne. Liczba członków frakcji nie może wynosić mniej niż sześć osób⁴⁹.
2. Tryb tworzenia i działalność frakcji oraz ich uprawnienia określa ustawa i Regulamin Parlamentu.

Artykuł 59⁵⁰

1. Członek Parlamentu ma prawo zwracania się zapytaniem do organów ponoszących odpowiedzialność przed Parlamentem, do członka rządu, przewodniczących organów wykonawczych jednostek terytorialnych wszystkich szczebli, i do otrzymania od nich odpowiedzi.
2. Grupa co najmniej dziesięciu członków Parlamentu oraz frakcja parlamentarna mają prawo skierować interpelację do organu ponoszącego odpowiedzialność przed Parlamentem,

⁴⁸ Ust. 2 art. 57 uchylony ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

⁴⁹ Ust. 1 art. 58 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 1010 z 23.02.2005 r., obecne w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 343 z 10.10.2008 r.

⁵⁰ Art. 59 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., ust. 1 i 3 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r. w części, która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. w momencie zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

do rządu, oraz do członka rządu, którzy są obowiązani udzielić odpowiedzi na posiedzeniu Parlamentu. Odpowiedź może stać się przedmiotem debaty w Parlamencie.

3. Parlament, uchwałą podjętą bezwzględną większością ogólnej liczby członków Parlamentu, może wystąpić do Premiera w sprawie odpowiedzialności politycznej członka rządu.

Artykuł 60

1. Posiedzenia Parlamentu są jawne. W trakcie rozpatrywania poszczególnych spraw Parlament uchwałą większości obecnych może postanowić o tajności posiedzenia lub jego części
2. Członek rządu, funkcjonariusz publiczny wybrany, powołany lub zatwierdzony przez Parlament jest uprawniony, a na żądanie Parlamentu – obowiązany, uczestniczyć w posiedzeniu Parlamentu, jego komitetu lub komisji, udzielać odpowiedzi na zapytania zgłoszone na posiedzeniu i przedstawiać sprawozdania z wykonanej pracy. Na żądanie tychże funkcjonariuszy winni być oni bezzwłocznie wysłuchani przez Parlament, komitet lub komisję⁵¹.
3. Podczas sesji plenarnej głosowanie jest jawne lub tajne. Głosowanie jest jawne, z wyjątkiem przypadków określonych w Konstytucji lub ustawie⁵².
4. Protokoły z jawnej sesji plenarnej są publicznie dostępne⁵³.

Artykuł 61

1. Parlament Gruzji zbiera się z mocy prawa dwa razy w roku na sesje zwyczajne. Sesję jesienną otwiera się w pierwszy wtorek września i zamyka w trzeci piątek grudnia. Sesję wiosenną otwiera się w pierwszy wtorek lutego i zamyka w ostatni piątek czerwca.
2. Prezydent Gruzji, na wniosek Przewodniczącego, co najmniej jednej czwartej członków Parlamentu lub na wniosek rządu Gruzji, w okresie między sesjami zwyczajnymi parlamentu

⁵¹ Ust. 2 art. 60 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r.

⁵² Ust. 3 art. 60 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

⁵³ Ust. 4 art. 60 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

zwołuje sesję nadzwyczajną, a podczas trwania sesji zwykłej – nadzwyczajne posiedzenie. Jeżeli w ciągu 48 godzin po złożeniu pisemnego wniosku o zwołanie sesji nie został opublikowany, Parlament, zgodnie z regulaminem zbiera się w ciągu najbliższych 48 godzin⁵⁴.

3. Nadzwyczajne posiedzenie Parlamentu obejmuje wyłącznie uprzednio ustalony porządek dzienny i zostaje zamknięte po jego wyczerpaniu.
4. W ciągu 48 godzin po zarządzeniu przez Prezydenta Gruzji stanu wyjątkowego lub stanu wojennego Parlament zbiera się z mocy prawa. Prace Parlamentu trwają do czasu zniesienia stanu wojennego lub nadzwyczajnego.

Artykuł 62

Uchwały Parlamentu dotyczące wojny lub pokoju, stanu wojennego lub stanu wyjątkowego, a także spraw przewidzianych w art. 46 Konstytucji podejmowane są większością głosów ogólnej liczby członków Parlamentu.

Artykuł 63⁵⁵

1. W przypadkach przewidzianych w art. 75 ust. 2 Konstytucji, do wszczęcia postępowania w sprawie usunięcia Prezydenta Gruzji z urzędu w trybie *impeachmentu* uprawniona jest nie mniej niż jedna trzecia ogółu członków Parlamentu. Sprawę rozpoznaje Sąd Konstytucyjny na podstawie przedłożonego mu wniosku.
2. Jeżeli Sąd Konstytucyjny w swym wyroku potwierdzi, iż działania Prezydenta noszą znamiona przestępstwa lub naruszenia Konstytucji, Parlament, nie później niż w ciągu 15 dni po ogłoszeniu wyroku, przeprowadza debatę i głosowanie nad usunięciem z urzędu Prezydenta Gruzji w trybie *impeachmentu*.

⁵⁴ Ust. 2 art. 61 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., wszedł w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. w momencie zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

⁵⁵ Art. 63 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., wszedł w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. w momencie zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

3. Prezydenta uznaje się za usuniętego z urzędu w trybie *impeachmentu*, jeżeli za uchwałą w tej sprawie opowiedziała się większość co najmniej dwóch trzecich ogółu członków Parlamentu.
4. Jeżeli Parlament nie podejmie uchwały w sprawie usunięcia Prezydenta z urzędu w trybie *impeachmentu* w terminie przewidzianym w ustępie 2, ponowne wszczęcie procedury *impeachmentu* w tej samej sprawie jest niedopuszczalne.
5. Postępowania w sprawie *impeachmentu* nie przeprowadza się w czasie trwania stanu wyjątkowego lub podczas wojny.

Artykuł 64

1. W przypadku naruszenia Konstytucji lub popełnienia przestępstwa, nie mniej niż jedna trzecia członków Parlamentu może złożyć wnioski w sprawie usunięcia ze stanowiska w trybie *impeachmentu* Prezesa Sądu Najwyższego, członków Rządu, Audytora Generalnego Państwowego Urzędu Kontroli oraz członków Rady Banku Narodowego⁵⁶.
2. Po otrzymaniu wyroku, o którym mowa w artykule 63 ust. 2, Parlament większością głosów ogółu swych członków jest uprawniony do podjęcia uchwały o usunięciu ze stanowiska osób wymienionych w ust. 1 niniejszego artykułu. Przepisy artykułu 63 ust. 4 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 65

1. Parlament Gruzji większością głosów ogółu swych członków ratyfikuje, wypowiada i stwierdza nieważność umów i porozumień międzynarodowych.
- 1¹. Rząd Gruzji zwraca się do Parlamentu Gruzji o ratyfikowanie, wypowiedzenie i unieważnienie umów i porozumień międzynarodowych, także tych, o których mowa w poniższych podpunktach a–c ust. 2, jak również w przypadku umów zawieranych przez Prezydenta Gruzji i wymagających kontrasygnaty Premiera⁵⁷.

⁵⁶ Ust. 1 art. 64 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 344 z 10.10.2008 r., obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 6239 z 22.05.2012 r.

⁵⁷ Ust. 1¹ art. 65 wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., wszedł w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. w momencie zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

2. Oprócz umów międzynarodowych i porozumień wymagających ratyfikacji, obowiązkowa jest też ratyfikacja tych międzynarodowych umów i porozumień, które:
 - a) stanowią o przystąpieniu Gruzji do organizacji międzynarodowych lub związków międzypaństwowych;
 - b) mają charakter wojskowy;
 - c) dotyczą integralności terytorialnej państwa lub zmiany granic państwowych;
 - d) związane są z zaciąganiem przez pożyczek lub udzielaniem przez Państwo kredytów;
 - e) wymagają zmiany ustawodawstwa krajowego, przyjęcia ustaw lub aktów z mocą ustawy, niezbędnych dla wykonania zobowiązań międzynarodowych.
3. Parlament jest informowany o zawarciu innych międzynarodowych umów i porozumień.
4. W przypadku złożenia wniosku lub skargi do Sądu Konstytucyjnego, ratyfikacja umowy lub porozumienia międzynarodowego przed wydaniem orzeczenia przez Sąd Konstytucyjny jest niedopuszczalna.

Artykuł 66

1. Projekt ustawy lub uchwały uważa się za przyjęty przez Parlament, jeżeli opowiedziała się za nim większość obecnych członków, jednak nie mniej niż jedna trzecia ogółu członków Parlamentu, chyba że Konstytucja przewiduje inny tryb przyjęcia projektu ustawy lub uchwały.
- 1¹. Porozumienie konstytucyjne uważa się za zawarte jeżeli uzyska poparcie nie mniej niż trzech piątych ogółu członków Parlamentu⁵⁸.
2. Projekt ustawy organicznej uważa się za przyjęty jeżeli uzyska poparcie co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

⁵⁸ Ust. 1¹ art. 66 wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 826 z 30.03.2001 r.

3. Zgoda Parlamentu zostaje wyrażona w formie uchwały, chyba że Konstytucja przewiduje inny tryb.
4. Tryb podejmowania innych aktów określa Regulamin Parlamentu.

Artykuł 67⁵⁹

1. Prawo inicjatywy ustawodawczej przysługuje rządowi, członkowi Parlamentu, frakcji parlamentarnej, komisji stałej Parlamentu, wyższym organom przedstawicielskim Abchaskiej Republiki Autonomicznej i Adżarskiej Republiki Autonomicznej oraz nie mniej niż 30 000 wyborcom.
2. Na wniosek Rządu Gruzji rządowe projekty ustaw Parlament rozpatruje poza kolejnością.

Artykuł 68

1. Projekt ustawy przyjęty przez Parlament, w terminie 7 dni jest przekazywany Prezydentowi Gruzji⁶⁰.
2. Prezydent w ciągu 10 dni podpisuje i ogłasza ustawę albo z umotywowanymi zastrzeżeniami zwraca Parlamentowi.
3. Jeżeli Prezydent zwróci projekt ustawy, Parlament poddaje pod głosowanie zastrzeżenia Prezydenta. Dla ich przyjęcia konieczne jest uzyskanie większości głosów określonej w art. 66 Konstytucji dla projektów ustaw danego rodzaju. W przypadku gdy zastrzeżenia te zostaną uwzględnione, projekt ustawy w ostatecznym brzmieniu zostaje przekazany Prezydentowi, który w ciągu 7 dni podpisuje go i ogłasza.
4. Jeżeli Parlament odrzuci zastrzeżenia Prezydenta, poddaje się pod głosowanie pierwotny projekt ustawy. Ustawa zostaje uchwalona, gdy za jej przyjęciem opowiedziała się nie mniej niż połowa obecnych na sali członków Parlamentu. Ustawa organiczna zostaje uchwalona, gdy za jej przyjęciem głosowało

⁵⁹ Ust. 1 art. 67 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 260 z 20.04.2000 r., ustawą konstytucyjną nr 1689 z 10.10.2002 r., następnie cały artykuł zmieniony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., wszedł w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. w momencie zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

⁶⁰ Ust. 1 art. 68 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r.

nie mniej niż połowa ogólnej liczby członków Parlamentu. Ustawę konstytucyjną uznaje się za uchwaloną, gdy za jej przyjęciem głosowało nie mniej niż trzy czwarte ogólnej liczby członków Parlamentu⁶¹.

5. Jeżeli w we wskazanym terminie Prezydent nie podpisze i nie ogłosi ustawy, zostaje ona podpisana i ogłoszona przez Przewodniczącego Parlamentu.
6. Jeżeli nie został określony inny termin, ustawa wchodzi w życie piętnastego dnia od jej ogłoszenia w dzienniku urzędowym.

⁶¹ Ust. 4 art. 68 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części, która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta, obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 5630 z 27.12.2011 r.

PREZYDENT GRUZJI

Rozdział czwarty

PREZYDENT GRUZJI

Artykuł 69⁶²

1. Prezydent Gruzji jest głową państwa gruzińskiego, gwarantem niepodległości Narodu i jedności państwa. Prezydent Gruzji zapewnia funkcjonowanie organów państwowych w zakresie uprawnień przyznanych Konstytucją.
2. Prezydent Gruzji jest Naczelnym Dowódcą Sił Zbrojnych Gruzji.
3. Prezydent Gruzji reprezentuje Gruzję w stosunkach zagranicznych.

Artykuł 70⁶³

1. Prezydent Gruzji jest wybierany w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich, w głosowaniu tajnym na pięcioletnią kadencję. Ta sama osoba może zostać wybrana Prezydentem tylko na dwie kolejne kadencje.
2. Na Prezydenta Gruzji może zostać wybrany obywatel Gruzji, uprawniony do głosowania, który ukończył 35 lat, mieszkał w Gruzji przez co najmniej 5 lat i stale zamieszkiwał w Gruzji przez ostatnie 3 lata przed dniem wyborów.
3. Prawo zgłaszania kandydatów na Prezydenta przysługuje ugrupowaniom politycznym albo grupom obywateli. Zgłoszenie kandydata winno być potwierdzone podpisami wyborców

⁶² Ust. 1 art. 69 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., obecnie cały artykuł w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., wszedł w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

⁶³ Art. 70 był zmieniany kilkakrotnie: ust. 2 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., ust. 3 – ustawą konstytucyjną nr 5853 z 12.03.2008 r., ust. 4 – ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., ust. 5 – ustawą konstytucyjną nr 4133 z 27.12.2006 r., ust. 6 – ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., ust. 7 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 4133 z 27.12.2006 r., obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., ust. 9 – ustawą konstytucyjną nr 4133 z 27.12.2006 r., ust. 10 – zmieniony ustawą konstytucyjną nr 2224 z 20.07.1999 r., uchylony następnie ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

w liczbie określonej w ustawie organicznej. Określona w ustawie organicznej liczba podpisów wyborców, nie może przekraczać 1% liczby uprawnionych do głosowania.

4. Za wybranego uważa się kandydata, na którego oddała głosy ponad połowa wyborców uczestniczących w wyborach.
5. Jeśli wybory uznano za ważne, lecz żaden z kandydatów nie uzyskał w pierwszej turze wymaganej liczby głosów, po dwóch tygodniach od oficjalnego ogłoszenia wyników przeprowadzana jest druga tura wyborów.
6. W drugiej turze wyboru dokonuje się spośród dwóch kandydatów, którzy uzyskali najlepsze wyniki w pierwszej turze. Za wybranego uważa się kandydata, który otrzymał większą liczbę głosów.
7. Jeśli w pierwszej turze głosowania uczestniczył tylko jeden kandydat, lecz nie uzyskał wymaganej liczby głosów, w ciągu dwóch miesięcy od daty wyborów zostają przeprowadzone nowe wybory.
8. W czasie stanu wojennego lub stanu wyjątkowego wyborów nie przeprowadza się.
9. Wybory Prezydenta przeprowadza się w listopadzie, w ostatnim roku upływającej kadencji urzędującego Prezydenta. Prezydent Gruzji powinien wyznaczyć datę wyborów nie później niż na 60 dni przed wyborami.
10. [uchylony].

Artykuł 71

1. Obejmując urząd nowo wybrany Prezydent, wygłasza orędzie programowe i składa przysięgę: „Ja, Prezydent Gruzji, przed Bogiem i Narodem oświadczam, że będę stać na straży Konstytucji Gruzji, niepodległości, jednolitości i niepodzielności kraju, sumiennie wypełniać obowiązki Prezydenta, dbać o bezpieczeństwo i dostatek obywateli mego kraju i o odrodzenie potęgi mego Narodu i Ojczyzny”.
2. Uroczystość, o której mowa w ust. 1, odbywa się w trzecią niedzielę po dniu wyboru Prezydenta. Kompetencje dotych-

czasowego prezydenta wygasają z chwilą złożenia przysięgi przez nowego wybranego Prezydenta⁶⁴.

Artykuł 72

Prezydent Gruzji nie może piastować innego urzędu, w tym także stanowiska w partii politycznej, prowadzić działalności gospodarczej, otrzymywać wynagrodzenia lub innego rodzaju stałych poborów za jakąkolwiek inną działalność⁶⁵.

Artykuł 73⁶⁶

1. Prezydent Gruzji:

- a) w porozumieniu z rządem prowadzi negocjacje z państwami obcymi i organizacjami międzynarodowymi, zawiera międzynarodowe umowy i porozumienia; na wniosek rządu powołuje i odwołuje ambasadorów i innych przedstawicieli dyplomatycznych Gruzji, w porozumieniu z rządem udziela akredytacji ambasadorom oraz innym przedstawicielom dyplomatycznym państw obcych i organizacji międzynarodowych;
- b) w imieniu państwa gruzińskiego zawiera porozumienie konstytucyjne⁶⁷ z Gruzińskim Kościołem Prawosławnym i Apostolskim;
- c) w przypadkach przewidzianych w Konstytucji przedstawia kandydaturę na Premiera i powołuje go na urząd;

⁶⁴ Ust. 2 art. 71 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

⁶⁵ Art. 72 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

⁶⁶ Art. 73 był kilkakrotnie zmieniany: ust. 1 ustawą konstytucyjną nr 826 z 30.03.2001 r., ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., ustawą konstytucyjną nr 2494 z 23.12.2005 r., ustawą konstytucyjną nr 4133 z 27.12.2006 r.; ustawą konstytucyjną nr 344 z 10.10.2008 r., ustawą konstytucyjną nr 496 z 25.03.2013 r.; ust. 3 – ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., ust. 4 – ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004, ustawą konstytucyjną nr 4136 z 27.12.2006 r.; obecnie cały artykuł w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

⁶⁷ Porozumienie konstytucyjne należy traktować jako szczególnie rodzaj umów zawartych pomiędzy państwem a kościołem.

- d) w przypadkach przewidzianych w Konstytucji, do czasu zatwierdzenia nowego rządu, zobowiązuje rząd do wykonywania jego obowiązków;
- e) w przypadkach przewidzianych w Konstytucji przedstawia Parlamentowi kandydatów oraz powołuje, odwołuje i dysmisjonuje funkcjonariuszy państwowych; zgodnie z ustawą powołuje członków Najwyższej Rady Sądownictwa; w przypadkach określonych ustawą organiczną w określonym przez nią trybie uczestniczy w powołaniu Przewodniczącego i członków Centralnej Komisji Wyborczej; w porozumieniu z rządem przedstawia Parlamentowi kandydatury na członków krajowych organów regulacyjnych;
- f) w ciągu 10 dni po uznaniu nowo wybranej Rady Najwyższej Adżarskiej Republiki Autonomicznej oraz po konsultacji z grupowaniami politycznymi reprezentowanymi w Radzie Najwyższej i za uprzednią zgodą rządu Gruzji, przedstawia Radzie Najwyższej kandydaturę na szefa Rządu Adżarskiej Republiki Autonomicznej w celu jej zatwierdzenia;
- g) w przypadku zbrojnej napaści na Gruzję wprowadza stan wojenny, a po zaistnieniu odpowiednich warunków zawiera rozejm i nie później niż w ciągu 48 godzin przedkłada Parlamentowi do zatwierdzenia decyzję w tej sprawie;
- h) w razie wojny lub masowych rozruchów, naruszenia integralności terytorialnej kraju, zamachu stanu, zbrojnego powstania, katastrof ekologicznych, epidemii lub w innych przypadkach, kiedy organy państwowe nie mogą normalnie korzystać ze swoich konstytucyjnych uprawnień, ogłasza stan wyjątkowy na terytorium całego kraju lub na jego części i w ciągu 48 godzin przedkłada tę decyzję do zatwierdzenia Parlamentowi. Uprawnienia nadzwyczajne mają zastosowanie do terytorium, na którego obszarze został ogłoszony stan wyjątkowy z przyczyn wymienionych w niniejszym ustępie;
- i) w czasie stanu wojennego lub wyjątkowego wydaje dekrety, które obowiązują do czasu zniesienia stanu wojennego

lub wyjątkowego; podejmuje też środki nadzwyczajne. Dekrety przedkłada Parlamentowi, kiedy zostanie on zebrany;

- j) z upoważnienia rządu i za zgodą Parlamentu, jest uprawniony do zawieszenia działalności jednostek samorządu terytorialnego lub innych organów przedstawicielskich jednostek terytorialnych albo do ich rozwiązania, jeśli ich działalność zagraża suwerenności, integralności terytorialnej kraju lub wykonywaniu kompetencji konstytucyjnych przez organy administracji rządowej;
 - k) wykonując konstytucyjne uprawnienia wydaje dekrety, rozporządzenia i zarządzenia, a jako Naczelnny Dowódca Sił Zbrojnych Gruzji rozkazy;
 - l) podpisuje i ogłasza ustawy zgodnie z procedurą określoną w Konstytucji;
 - m) podejmuje decyzje w sprawach obywatelstwa, i udzielenia azylu;
 - n) nadaje odznaczenia państwowe, wyższe stopnie wojskowe, tytuły specjalne i honorowe, i wyższe stopnie dyplomatyczne;
 - o) stosuje prawo łaski wobec osób skazanych;
 - p) rozwiązuje Parlament w przypadkach określonych w Konstytucji.
2. Prezydent Gruzji zarządza wybory Prezydenta Gruzji, wybory do Parlamentu oraz innych organów przedstawicielskich, zgodnie z procedurą określoną w Konstytucji i w ustawie.
 3. Prezydent Gruzji powołuje członków Rady Bezpieczeństwa Narodowego, w porozumieniu z rządem powołuje i odwołuje Szefa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Gruzji i innych dowódców.
 4. Prezydent może zwracać się z orędziem do Narodu i Parlamentu. Raz do roku składa Parlamentowi informacje o sprawach o szczególnym znaczeniu dla państwa.

5. Prezydent Gruzji wykonuje inne kompetencje określone Konstytucją i ustawami.

Artykuł 73¹ ⁶⁸

1. Akty prawne⁶⁹ Prezydenta Gruzji wymagają kontrasygnaty Premiera, z wyjątkiem aktów normatywnych wydanych w czasie stanu wojennego i aktów przewidzianych w ust. 2–4 niniejszego artykułu.
2. Zarządzenie Prezydenta Gruzji nie wymaga kontrasygnaty, z wyjątkiem sytuacji wyraźnie określonych w Konstytucji.
3. Nie wymagają kontrasygnaty akty prawne Prezydenta Gruzji wydane na wniosek rządu lub za jego uprzednią zgodą.
4. Akty prawne Prezydenta Gruzji nie wymagają kontrasygnaty, jeśli dotyczą:
 - a) zarządzenia wyborów i rozwiązania Parlamentu w trybie art. 80 Konstytucji, zwołania pierwszego posiedzenia nowo wybranego Parlamentu, a także zwołania nadzwyczajnego posiedzenia lub sesji Parlamentu;
 - b) podpisania ustaw i ich ogłaszania, a także zwrotu projektu ustawy z zastrzeżeniami do Parlamentu;
 - c) desygnowania, powoływania i odwołania funkcjonariuszy publicznych określonych w Konstytucji, chyba że Konstytucja stanowi inaczej;
 - d) odwołania do sądu lub Sądu Konstytucyjnego;
 - e) desygnowania kandydata na stanowisko Premiera i powołania Premiera;
 - f) nałożenia tymczasowych obowiązków na Rząd, zgodnie z ust. 1 art. 80 Konstytucji;
 - g) przyznawania nagród państwowych i tytułów⁷⁰;

⁶⁸ Art. 73¹ wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., wszedł w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

⁶⁹ W oryg. სამართლებრივი აქტები [przyp. red.].

⁷⁰ W oryg. სპეციალური წოდებების [przyp. red.].

- h) nadawania i wyrażenia zgody na zrzeczenie się obywatelstwa;
 - i) wniosku o rozpatrzenie sprawy na posiedzeniu rządu, zgodnie z procedurą przewidzianą w art. 78 ust. 6;
 - j) działalności administracji Prezydenta i Rady Bezpieczeństwa Narodowego;
 - k) wprowadzenia albo zniesienia stanu wojennego;
 - l) stosowania prawa łaski.
5. Akt prawny Prezydenta, który wymaga kontrasygnaty podlega ogłoszeniu i wywołuje skutki prawne jedynie w przypadku dokonania kontrasygnaty.
6. W przypadku kontrasygnaty odpowiedzialność za akty prawne ponosi Rząd.

Artykuł 74

1. Na wniosek Parlamentu Gruzji, Rządu Gruzji i nie mniej niż 200 000 wyborców, Prezydent Gruzji w ciągu 30 dni od dnia otrzymania wniosku zarządza referendum w sprawach określonych w Konstytucji i w ustawie⁷¹.
2. Niedopuszczalne jest przeprowadzenie referendum w sprawie przyjęcia lub uchylecia ustawy, amnestii lub ułaskawienia, ratyfikacji lub wypowiedzenia umów i porozumień międzynarodowych, a także w sprawach naruszających podstawowe konstytucyjne prawa i wolności człowieka.
3. Sprawy związane z zarządzaniem i przeprowadzeniem referendum określa ustawa organiczna.

Artykuł 75

1. Prezydentowi Gruzji przysługuje immunitet. W okresie sprawowania urzędu aresztowanie lub pociągnięcie do odpowiedzialności karnej Prezydenta jest niedopuszczalne.

⁷¹ Ust. 1 art. 74 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., wszedł w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r., od momentu zaprzężenia nowo wybranego prezydenta.

2. W przypadku naruszenia przez Prezydenta Konstytucji, zdrady stanu lub innego przestępstwa Parlament może usunąć Prezydenta z urzędu w trybie określonym w artykule 63 Konstytucji oraz w ustawie⁷².

Artykuł 76

1. W razie niemożności wykonywania przez Prezydenta Gruzji swoich kompetencji lub przedterminowego usunięcia Prezydenta Gruzji z urzędu, jego obowiązki pełni Przewodniczący Parlamentu, a w razie niemożności pełnienia przez Przewodniczącego Parlamentu obowiązków Prezydenta Gruzji oraz w razie rozwiązania Parlamentu, obowiązki Prezydenta Gruzji pełni Premier. W okresie pełnienia przez Przewodniczącego Parlamentu obowiązków Prezydenta Gruzji, obowiązki Przewodniczącego Parlamentu na polecenie Przewodniczącego Parlamentu wykonuje jeden z zastępców Przewodniczącego Parlamentu. W czasie wykonywania obowiązków Prezydenta Gruzji przez Premiera, obowiązki Premiera pełni członek rządu, posiadający uprawnienia pierwszego wicepremiera⁷³.
2. Osoba pełniąca obowiązki Prezydenta nie może wykonywać uprawnień określonych w punktach j) i p) ust. 1 art. 73 oraz w ust. 1 art. 74⁷⁴.
3. Wybory prezydenckie przeprowadza się w ciągu 45 dni po wygaśnięciu jego pełnomocnictw. Przeprowadzenie wyborów zapewnia Parlament.

Artykuł 76¹

[uchylony]⁷⁵.

⁷² Ust. 2 art. 75 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r. w części która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

⁷³ Ust. 1 art. 76 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 5833 z 11.03.2008 r.

⁷⁴ Ust. 2 art. 76 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

⁷⁵ Art. 76¹ wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., następnie uchylony ustawą konstytucyjną nr 344 z 10.10.2008 r.

Artykuł 77

W celu ułatwienia wykonywania kompetencji Prezydenta Gruzji tworzy się Administrację Prezydenta Gruzji. Prezydent Gruzji powołuje i odwołuje Szefa Administracji Prezydenta Gruzji, określa strukturę i zasady działania Administracji⁷⁶.

⁷⁶ Art. 77 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r.

RZĄD GRUZJI

Rozdział czwarty¹

RZĄD GRUZJI⁷⁷

Artykuł 78⁷⁸

1. Rząd Gruzji jest najwyższym organem władzy wykonawczej, który realizuje politykę wewnętrzną i zagraniczną Państwa. Rząd ponosi odpowiedzialność przed Parlamentem.
2. Rząd składa się z Premiera i Ministrów. W skład Rządu może zostać również powołany jeden lub kilku ministrów stanu.
3. Premier może powierzyć jednemu z członków Rządu pełnienie obowiązków pierwszego wicepremiera, a także jednemu lub kilku członkom pełnienie obowiązków wicepremiera. Procedurę powierzenia obowiązków i przekazania uprawnień oraz ich zakres określa ustawa.
4. Premier i ministrowie reprezentują Gruzję w granicach swoich pełnomocnictw.
5. Rząd, na podstawie Konstytucji i w celu jej wykonania oraz na podstawie innych aktów normatywnych podejmuje uchwały i wydaje rozporządzenia, które podpisuje Premier.
6. Prezydent ma prawo zażądać by rząd podczas swego posiedzenia poddał pod dyskusję określoną sprawę, a także uczestniczyć w dyskusji nad tą sprawą, w której udział biorą również Sekretarz i inni członkowie Rady Bezpieczeństwa.
7. Strukturę, kompetencje i tryb działania Rządu określa Konstytucja i ustawa. Projekt ustawy w tej sprawie rząd przedstawia Parlamentowi.

⁷⁷ Rozdział czwarty¹, obejmujący art. 78, 79, 80, 81, 81¹, 81², wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r.

⁷⁸ Art. 78 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., ust. 2 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 5833 z 11.03.2008 r. tą samą ustawą wprowadzono ust. 2¹, obecnie artykuł w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

8. Rząd rozpoczyna działalność po powołaniu członków rządu w trybie i przypadkach określonych w Konstytucji.

Artykuł 79⁷⁹

1. Premier stoi na czele Rządu.
2. Premier określa kierunki działalności Rządu, organizuje jego pracę, koordynuje i kontroluje działalność członków Rządu.
3. Premier na wniosek Parlamentu przedkłada mu sprawozdanie z realizacji programu Rządu.
4. Premier w granicach swoich pełnomocnictw podejmuje indywidualne akty – decyzje administracyjne, a także sprawuje pełnię władzy administracyjnej w siedzibie Rządu.
5. Premier powołuje i odwołuje z urzędu pozostałych członków Rządu.
6. Premier w przypadkach i w trybie określonym w ustawie, powołuje i odwołuje z urzędu innych funkcjonariuszy państwowych.
7. Rezygnacja Premiera lub wygaśnięcie jego pełnomocnictw pociąga za sobą wygaśnięcie pełnomocnictw pozostałych członków Rządu. W przypadku gdy inny członek rządu rezygnuje lub zostaje odwołany z urzędu, Premier w terminie dwóch tygodni powołuje nowego członka rządu.

Artykuł 80⁸⁰

1. Po ukonstytuowaniu się nowo wybranego Parlamentu, Rząd podaje się do dymisji, a Prezydent Gruzji powierza Rządowi wykonywanie obowiązków aż do czasu powołania nowego Rządu.

⁷⁹ Art. 79 zmieniony ustawą nr 3272 z 6.02.2004 r., obecnie ust. 1, ust. 2, ust. 5 i ust. 7 art. 79 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

⁸⁰ Art. 80 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta, ust. 1 oraz ust. 5 zmieniony, ust. 5¹ dodany ustawą konstytucyjną nr 496 z 25.03.2013 r., która weszła w życie z dniem ogłoszenia.

2. W ciągu 7 dni po dymisji Rządu, Prezydent Gruzji desygnuje na stanowisko Premiera osobę zaproponowaną przez ugrupowanie polityczne, które uzyskało najlepszy wynik w wyborach parlamentarnych.
3. Kandydat na stanowisko Premiera, w ciągu 7 dni wskazuje kandydatów na stanowiska ministrów i przedstawia Parlamentowi Gruzji skład Rządu w celu udzielenia mu wotum zaufania. Program Rządu przedstawiony jest wraz ze składem Rządu.
4. Parlament Gruzji, w ciągu 7 dni po przedstawieniu składu Rządu, przeprowadza debatę i głosowanie nad wotum zaufania dla składu Rządu. Aby uzyskać wotum zaufania wymagane jest poparcie większości ogólnej liczby członków Parlamentu.
5. W przypadku, gdy Rządowi nie zostanie udzielone wotum zaufania, w ciągu 30 dni od przedstawienia Parlamentowi składu Rządu odbywa się ponowne głosowanie w sprawie udzielenia wotum zaufania dla pierwotnego bądź zmienionego składu Rządu.
6. Jeśli nie wskazano kandydata na stanowisko Premiera lub gdy Parlament nie udzielił wotum zaufania Rządowi i jego programowi zgodnie z procedurą określoną w ust. 5, Prezydent, w ciągu 7 dni desygnuje kandydata na stanowisko Premiera spośród kandydatów zaproponowanych przez nie mniej niż dwie piąte ogólnej liczby członków Parlamentu. Jeśli grupy członków Parlamentu wskazały 2 kandydatów, Prezydent desygnuje kandydata, zaproponowanego przez większą liczbę członków Parlamentu, a w przypadku kandydatów zaproponowanych przez taką samą liczbę członków Parlamentu, Prezydent desygnuje kandydata wybranego przez siebie.
7. W przypadku określonym w ust. 6, wybór członków Rządu i udzielenie wotum zaufania Rządowi przeprowadza się zgodnie z procedurą określoną w ustępach 3–4. Jeśli Parlament nie udzielił wotum zaufania Rządowi, Prezydent Gruzji, w ciągu 3 dni, rozwiązuje Parlament i zarządza przedterminowe wybory do Parlamentu.

8. Prezydent Gruzji, w ciągu 2 dni od udzielenia wotum zaufania Rządowi, powołuje Premiera, a Premier w ciągu 2 dni powołuje pozostałych członków Rządu. Jeśli Prezydent nie dokona aktu powołania Premiera, uznaje się go za powołanego.

Artykuł 80⁸¹

1. W przypadku dymisji Rządu, Prezydent Gruzji w ciągu 7 dni powołuje na Premiera kandydata przedstawionego przez większość parlamentarną, a jeśli taka większość jeszcze się nie uformowała – przez frakcję parlamentarną, liczącą największą liczbę członków Parlamentu.
2. Wybór członków Rządu i udzielenie wotum zaufania dla składu Rządu odbywa się zgodnie z procedurą określoną art. 80 ust. 3–8.
3. W przypadku zaistnienia okoliczności określonych w ust. 1 niniejszego artykułu, Prezydent Gruzji powierza obowiązki dotychczasowemu składowi Rządu, aż do utworzenia nowego Rządu.

Artykuł 81⁸²

1. Parlament ma prawo wyrazić wotum nieufności dla Rządu. Z wnioskiem w sprawie wyrażenia wotum nieufności ma prawo wystąpić nie mniej niż dwie piąte ogólnej liczby członków Parlamentu. Głosowanie w sprawie wotum nieufności odbywa się nie wcześniej niż po upływie 20 dni nie później niż przed upływem 25 dni. Wniosek w sprawie wyrażenia wotum nieufności uznaje się za przyjęty, jeśli uzyska poparcie więcej niż połowy ogólnej liczby członków Parlamentu. Jeżeli Parlament nie uchwali wotum nieufności, ponowne złożenie wniosku o wyrażenie wotum nieufności przez tych samych członków Parlamentu, w ciągu 6 miesięcy od głosowania jest niedopuszczalne.

⁸¹ Art. 80¹ wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

⁸² Art. 81 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

2. Parlament nie wcześniej niż po upływie 20 dni i nie później niż przed upływem 25 dni po rozpoczęciu debaty nad wnioskiem o wyrażenie wotum nieufności głosuje w sprawie przedstawienia Prezydentowi kandydata na Premiera zgłoszonego przez co najmniej dwie trzecie członków Parlamentu. Jeżeli wskazano dwóch kandydatów, zgodnie z procedurą określoną w niniejszym ustępie, pod głosowanie poddawane są obie kandydatury. Prezydentowi przedstawia się kandydata na Premiera, który uzyskał poparcie co najmniej połowy ogólnej liczby członków Parlamentu; nieprzedstawienie kandydata w trybie określonym w niniejszym ustępie oznacza zakończenie trybu postępowania w sprawie wyrażenia wotum nieufności.
3. Prezydent w ciągu 5 dni od przedstawienia kandydata na stanowisko Premiera może nominować kandydata na stanowisko Premiera bądź odmówić nominacji przedstawionego kandydata. Jeśli Prezydent nominuje kandydata przedstawionego przez Parlament, wyrażenie wotum zaufania dla nowego składu Rządu odbywa się w trybie określonym art. 80 ust. 3–4.
4. Jeśli Prezydent odmówi nominacji na stanowisko Premiera kandydata przedstawionego przez Parlament w trybie określonym w ust. 3 niniejszego artykułu, Parlament nie wcześniej niż po upływie 15 dni i nie później niż przed upływem 20 dni od przedstawienia kandydata może głosować nad przedstawieniem Prezydentowi tego samego kandydata na stanowisko Premiera. Jeśli wniosek ten zyska poparcie trzech piątych ogólnej liczby członków Parlamentu, Prezydent jest zobowiązany w ciągu 3 dni do nominowania przedstawionego mu kandydata na stanowisko Premiera. Wyrażenie wotum zaufania dla nowego składu Rządu odbywa się w trybie określonym w art. 80 ust. 3–4.
5. Wyrażenie przez Parlament wotum zaufania dla nowego składu Rządu w trybie określonym w ustępie 3 albo 4 niniejszego artykułu oznacza tym samym wyrażenie wotum nieufności dla dotychczasowego Rządu i skutkuje jego dymisją. Powołanie nowego Premiera i członków Rządu odbywa się zgodnie z art. 80 ust. 8.

6. W przypadku uchwalenia przez Parlament wotum nieufności dla nowego składu Rządu zgodnie z procedurą określoną w ust. 3 albo 4 niniejszego artykułu, Prezydent ma prawo rozwiązać w ciągu trzech dni Parlament i zarządzić przedterminowe wybory.

Artykuł 81^{1 83}

1. Po wyrażeniu przez Parlament wotum zaufania dla Rządu i zatwierdzeniu jego programu, jeżeli poprzedni skład rządu został odnowiony w co najmniej jednej trzeciej, a w jego składzie znalazło się nie mniej niż 5 nowych członków, Prezydent Gruzji w ciągu tygodnia przedstawia Parlamentowi Rząd w celu udzielenia mu wotum zaufania.
2. Parlament wyraża wotum zaufania dla składu Rządu w trybie określonym w art. 80 Konstytucji.

Artykuł 81^{2 84}

1. W celu zapewnienia publicznego administrowania i realizacji polityki państwa w poszczególnych obszarach życia publicznego i społecznego tworzy się ministerstwa.
2. Ministerstwem kieruje minister, który samodzielnie podejmuje decyzje w sprawach należących do zakresu jego kompetencji. Minister, na podstawie i w celu wykonania ustawy, aktu normatywnego Prezydenta lub rozporządzenia rządu wydaje decyzje.
3. Minister stanu jest powoływany w trybie określonym w Konstytucji, w celu wykonywania zadań państwa o szczególnym znaczeniu.
4. Członek rządu nie może piastować innego stanowiska, z wyjątkiem stanowiska w partii politycznej, zakładać przedsiębiorstwa, prowadzić działalności gospodarczej, otrzymywać

⁸³ Art. 81¹ wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., uchylony ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta, ponownie wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 1456 z 4.10.2013 r., która weszła w życie z dniem ogłoszenia.

⁸⁴ Art. 81² wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r.

wynagrodzenia za jakąkolwiek inną działalność, z wyjątkiem działalności naukowej, dydaktycznej i twórczej.

5. Członek rządu ma prawo podać się do dymisji.

Artykuł 81^{3 85}

1. Przedstawicielem państwa w jednostkach administracyjno-terytorialnych Gruzji jest Gubernator.
2. Kompetencje Gubernatora określa ustawa.
3. Rząd powołuje i odwołuje Gubernatora.

Artykuł 81^{4 86}

Organy prokuratury funkcjonują w ramach Ministerstwa Sprawiedliwości, a ogólne kierownictwo nad nimi sprawuje Minister Sprawiedliwości. Uprawnienia i tryb działania Prokuratury określa ustawa.

⁸⁵ Art. 81³ wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 5833 z 11.03.2008 r., obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

⁸⁶ Art. 81⁴ wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 344 z 10.10.2008 r.

WŁADZA SĄDOWNICZA

Rozdział piąty

WŁADZA SĄDOWNICZA

Artykuł 82

1. Władza sądownicza jest sprawowana poprzez kontrolę konstytucyjności, wymiar sprawiedliwości oraz inne formy określone przez ustawy.
2. Orzeczenia wiążą wszystkie organy państwowe i osoby fizyczne na terytorium kraju.
3. Władza sądownicza jest niezależna i jest sprawowana wyłącznie przez sądy.
4. Sądy wydają orzeczenia w imieniu Gruzji.
5. W sądach powszechnych sprawy rozpatrywane są z udziałem ławy przysięgłych w zakresie i trybie przewidzianym w ustawie⁸⁷.

Artykuł 83

1. Sąd Konstytucyjny Gruzji jest sądowym organem kontroli konstytucyjności. Kompetencje, tryb powołania oraz działania Sądu Konstytucyjnego określa Konstytucja i ustawa organiczna.
2. Wymiar sprawiedliwości sprawowany jest przez sądy powszechne. Ich system określa ustawa organiczna⁸⁸.
3. Ustanowienie sądów wojskowych jest dopuszczalne jedynie w warunkach wojny i wyłącznie w ramach systemu sądów powszechnych.
4. Tworzenie sądów nadzwyczajnych i specjalnych jest niedopuszczalne.

Artykuł 84

1. Sędziowie są niezawisli w wykonywaniu urzędu i podlegają wyłącznie Konstytucji i ustawom. Jakikolwiek wywieranie nacisków lub ingerowanie w pracę sędziów, mogące mieć

⁸⁷ Ust. 5 art. 82 wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r.

⁸⁸ Ust. 2 art. 83 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 4133 z 27.12.2006 r.

wpływ na podejmowanie przez nich decyzji jest zabronione i podlega karze zgodnie z ustawą.

2. Odsunięcie sędziego od rozpoznania sprawy, odwołanie z urzędu albo przeniesienie na inne stanowisko jest dopuszczalne jedynie w przypadkach przewidzianych ustawą.
3. Nikt nie ma prawa domagać się od sędziego informacji o stanie rozpatrywanej sprawy.
4. Wszelkie akty ograniczające niezawisłość sędziów z mocy prawa są nieważne.
5. Tylko sąd, w trybie przewidzianym ustawą, może uchylić, zmienić lub zawiesić wykonanie wyroku.

Artykuł 85

1. Rozprawy sądowe są jawne. Wyłączenie jawności rozprawy jest dopuszczalne jedynie w przypadkach określonych ustawą. Wyrok sądu jest ogłaszany publicznie.
2. Postępowanie sądowe jest prowadzone w języku urzędowym. Osobie niewładającej językiem urzędowym zapewnia się pomoc tłumacza. W regionach, gdzie ludność nie włada językiem urzędowym zapewnia się nauczanie języka urzędowego i pomoc w sprawach rozpatrywanych przez sądy.
3. Postępowanie sądowe jest przeprowadzane zgodnie z zasadą równości stron i kontradyktoryjności rozprawy.

Artykuł 86⁸⁹

1. Sędzią może być obywatel Gruzji po osiągnięciu wieku 30 lat, mający wyższe wykształcenie prawnicze i przynajmniej pięcioletnie doświadczenie w pracy zawodowej.
2. Sędziowie powoływani są dożywotnio, zawód sędziego wykonują do czasu osiągnięcia wieku emerytalnego określonego ustawą. Przed dożywotnim powołaniem sędziego, ustawa może przewidywać mianowanie na stanowisko sędziego na czas określony

⁸⁹ Ust. 1 i 3 Art. 86 zmieniany ustawą konstytucyjną nr 2496 z 27.12.2005 r., obecnie ust. 1 i 2 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

- jednak nie dłuższy niż 3 lata. Zasady wybierania, powoływania i odwoływania sędziów określa Konstytucja i ustawa organiczna.
3. Stanowiska sędziego nie można łączyć z jakimkolwiek innym stanowiskiem lub działalnością zarobkową, z wyjątkiem działalności dydaktycznej i naukowej. Sędzia nie może być członkiem partii politycznej ani nie może uczestniczyć w życiu politycznym.

Artykuł 86¹

1. W celu powoływania i odwoływania sędziów ze stanowiska oraz w celu realizowania innych zadań, tworzy się Najwyższą Radę Sądownictwa Gruzji.
2. Co najmniej połowę składu Najwyższej Rady Sądownictwa winni stanowić członkowie wybrani przez samorząd sędziów sądów powszechnych Gruzji. Najwyższej Radzie Sądownictwa przewodniczy Prezes Sądu Najwyższego Gruzji.
3. Kompetencje i sposób powoływania Najwyższej Rady Sądownictwa Gruzji określa ustawa organiczna⁹⁰.

Artykuł 87

1. Sędziom przysługuje immunitet. Niedopuszczalne jest pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej, zatrzymanie lub aresztowanie, przeszukanie osobiste, przeszukanie mieszkania, miejsca pracy, samochodu bez zgody Przewodniczącego Sądu Najwyższego Gruzji, chyba że zostaje ujęty na gorącym uczynku przestępstwa, o czym niezwłocznie powiadamia się Przewodniczącego Sądu Najwyższego Gruzji. Jeżeli Przewodniczący nie wyrazi zgody, zatrzymany lub aresztowany sędzia zostaje niezwłocznie zwolniony.
2. Państwo gwarantuje bezpieczeństwo sędziego i jego rodziny.

Artykuł 88

1. Sąd Konstytucyjny Gruzji sprawuje władzę sądowniczą rozpatrując sprawy w zakresie kontroli konstytucyjności.
2. W skład Sądu Konstytucyjnego Gruzji wchodzi dziewięciu sędziów – członków Sądu Konstytucyjnego. Trzech członków mianuje Prezydent Gruzji, trzech członkowie są wybierani przez

⁹⁰ Art. 86¹ wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 4133 z 27.12.2006 r.

więcej niż połowę ogólnej liczby członków Parlamentu, trzech członków – przez Sąd Najwyższy. Kadencja członków Sądu Konstytucyjnego trwa 10 lat. Sąd Konstytucyjny wybiera ze swojego składu Prezesa Sądu Konstytucyjnego na okres 5 lat⁹¹.

3. Członkiem Sądu Konstytucyjnego nie może być osoba, która wcześniej zajmowała to stanowisko.
4. Członkiem Sądu Konstytucyjnego może być obywatel Gruzji po osiągnięciu wieku 30 lat, posiadający wyższe wykształcenie prawnicze. Zasady zgłaszania kandydatów, powoływania, wyboru oraz wygaśnięcia mandatu członków Sądu Konstytucyjnego, a także inne sprawy związane z rozpatrywaniem spraw w zakresie kontroli konstytucyjności oraz działalności Sądu Konstytucyjnego określa ustawa⁹².
5. Członkowi Sądu Konstytucyjnego przysługuje immunitet. Nie dopuszczalne jest pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej, zatrzymanie lub aresztowanie, przeszukanie osobiste, przeszukanie mieszkania, samochodu, miejsca pracy bez zgody Sądu Konstytucyjnego, chyba że zostaje ujęty na gorącym uczynku przestępstwa, o czym niezwłocznie powiadamia się Sąd Konstytucyjny. Jeżeli Sąd Konstytucyjny nie wyrazi zgody, zatrzymany lub aresztowany członek Sądu Konstytucyjnego zostaje niezwłocznie zwolniony.

Artykuł 89

1. Sąd Konstytucyjny Gruzji na wniosek Prezydenta Gruzji, Rządu, nie mniej niż jednej piątej członków Parlamentu, sądu, wyższych organów przedstawicielskich Abchaskiej Republiki Autonomicznej i Adżarskiej Republiki Autonomicznej, organów przedstawicielskich samorządu terytorialnego – Rady Miejskiej⁹³, Najwyższej Rady Sądownictwa, obrońcy Ludowego lub obywatela Gruzji, w trybie ustalonym w ustawie organicznej:
 - a) orzeka w sprawie zgodności z Konstytucją porozumienia konstytucyjnego, ustaw, aktów normatywnych wydawanych

⁹¹ Ust. 2 art. 88 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2011 r.

⁹² Ust. 4 art. 88 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 2496 z 27.12.2005 r.

⁹³ W oryg. *Sakrebulo* [przyp. red.].

przez Prezydenta i Rząd oraz najwyższe organy władzy Abchaskiej Republiki Autonomicznej i Adżarskiej Republiki Autonomicznej;

- b) rozstrzyga spory kompetencyjne między organami państwa;
- c) orzeka w sprawie zgodności z Konstytucją tworzenia i działania ugrupowań politycznych obywateli;
- d) rozstrzyga spory w sprawie zgodności z Konstytucją przepisów regulujących przeprowadzanie referendum i wyborów z oraz spory w sprawie zgodności z konstytucją przeprowadzanych na ich podstawie referendum i wyborów;
- e) orzeka w sprawie zgodności z Konstytucją umów i porozumień międzynarodowych;
- f) na podstawie skargi złożonej przez obywatela orzeka o zgodności z konstytucją aktów normatywnych w zakresie praw i wolności człowieka określonych w rozdziale drugim Konstytucji;
- f¹) rozstrzyga spory w sprawie naruszenia „ustawy konstytucyjnej Gruzji o Statucie Autonomicznej Republiki Adżarskiej”;
- f²) na podstawie skargi złożonej przez organy przedstawicielskie samorządu terytorialnego – Radę Miejską – orzeka w sprawie zgodności aktów normatywnych z Konstytucją w zakresie postanowień zawartych w rozdziale siódmym¹ Konstytucji.
- f³) na podstawie wniosku Najwyższej Rady Sądownictwa rozstrzyga o zgodności aktów normatywnych z art. 82, 84, 86, 86¹, 87 i 90 Konstytucji;
- g) wykonuje inne kompetencje określone w Konstytucji Gruzji i w ustawach organicznych⁹⁴.

⁹⁴ Ust. 1 art. 89 był kilkakrotnie nowelizowany: ustawą konstytucyjną nr 260 z 20.04.2000 r., ustawą konstytucyjną nr 826 z 30.03.2001 r., ustawą konstytucyjną nr 1689 z 10.10.2002 r., ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., ustawą konstytucyjną nr 2496 z 27.12.2005 r. oraz ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10. 2010 r., w części która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2011 r.

2. Orzeczenia Sądu Konstytucyjnego są ostateczne. Akt normatywny lub jego część uznane za niezgodne z Konstytucją, tracą moc prawną z dniem opublikowania orzeczenia Sądu Konstytucyjnego.

Artykuł 90

1. Sąd Najwyższy Gruzji jest Sądem Kasacyjnym⁹⁵.
2. Prezesa Sądu Najwyższego Gruzji oraz sędziów Sądu Najwyższego, na wniosek Prezydenta Gruzji, wybiera Parlament większością głosów ogólnej liczby członków na okres nie krótszy niż 10 lat.
3. Kompetencje, organizację i funkcjonowanie Sądu Najwyższego Gruzji, tryb przedterminowego usunięcia z urzędu sędziów Sądu Najwyższego Gruzji określa ustawa organiczna.
4. Prezesowi i członkom Sądu Najwyższego Gruzji przysługuje immunitet. Pociągnięcie do odpowiedzialności karnej, zatrzymanie lub aresztowanie, przeszukanie osobiste, przeszukanie mieszkania, samochodu, miejsca pracy Prezesa i sędziów Sądu Najwyższego są dopuszczalne za zgodą Parlamentu, chyba że Prezes lub sędzia zostanie ujęty na gorącym uczynku, o czym niezwłocznie zawiadamia się Parlament. Jeżeli Parlament nie wyrazi zgody, zatrzymany lub aresztowany zostaje niezwłocznie zwolniony.

Artykuł 91

[uchylony]⁹⁶.

⁹⁵ Ust. 1 art. 90 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 2496 z 27.12.2005 r., obecnie ust. 1 i 3 art. 90 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2011 r.

⁹⁶ Art. 91 uchylony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r.

FINANSE I KONTROLA PAŃSTWA

FINANSE I KONTROLA PAŃSTWA

Artykuł 92

1. Parlament Gruzji większością głosów ogólnej liczby członków corocznie uchwała ustawę o budżecie państwa, którą podpisuje Prezydent Gruzji.
2. Tryb opracowania i uchwalania budżetu państwa określa ustawa.

Artykuł 93⁹⁷

1. Wyłącznie Rząd Gruzji ma prawo, po zapoznaniu komisji stałych Parlamentu z podstawowymi danymi i założeniami, przedłożyć Parlamentowi projekt budżetu państwa.
2. Rząd przedstawia projekt budżetu na rok następny nie później niż 3 miesiące przed końcem roku budżetowego. Rząd, wraz z projektem budżetu przedkłada sprawozdanie z wykonania budżetu w danym roku. Rząd przedstawia Parlamentowi do zaakceptowania sprawozdanie z wykonania budżetu państwa nie później niż 5 miesięcy przed końcem danego roku budżetowego.
3. Projekt budżetu nie może zostać zmieniany bez zgody Rządu. Rząd może zwrócić się do Parlamentu z wnioskiem o dokonanie dodatkowych wydatków jedynie, gdy wskaże źródło pokrycia tych wydatków.
4. Jeśli Parlament nie zaakceptuje przedstawionego budżetu w ciągu 3 miesięcy, wydatki będą pokrywane zgodnie z budżetem poprzedniego roku.
- 4¹. Jeżeli Parlament w ciągu dwóch miesięcy od dnia rozpoczęcia roku budżetowego nie uchwali budżetu państwa, będzie to

⁹⁷ Art. 93 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r. w części która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013, od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta, ust. 7 wprowadzono ustawą konstytucyjną nr 4033 z 15.12.2010 r., ust. 6 zmieniono ustawą konstytucyjną nr 6240 z 22.05.2012 r., ust. 4¹ wprowadzono ustawą konstytucyjną nr 1456 z 4.10.2013 r.

równoznaczne z wyrażeniem wotum nieufności dla Rządu i rozpoczęciem procedury określonej w art. 81 ust. 2–5. Jeżeli Parlament w terminach określonych w ust. 2 i 4 tego samego artykułu nie wyrazi wotum zaufania Rządowi, Prezydent w ciągu trzech dni rozwiązuje Parlament i zarządza przedterminowe wybory.

5. Projekt ustawy pociągający za sobą zwiększenie wydatków budżetu państwa, zmniejszenie dochodów lub podjęcie przez państwo nowych zobowiązań finansowych może zostać uchwalony przez Parlament wyłącznie za zgodą Rządu, a projekt ustawy powiązany z następnym rokiem budżetowym – za zgodą Rządu, lub w ramach dokumentu *Podstawowe dane i kierunki rozwoju kraju* przedstawionego Parlamentowi przez rząd.
6. Parlament sprawuje kontrolę nad wydatkowaniem środków publicznych za pośrednictwem Państwowej Izby Kontroli.
7. W celu zapewnienia długoterminowego i stabilnego wzrostu gospodarczego, podstawowe zasady polityki ekonomicznej określa ustawa organiczna. Naruszenie ustalonych makroekonomicznych założeń ich przekroczenie w nagłych wypadkach skutkuje działaniami, określonymi w ustawie organicznej w celu przywrócenia założeń do granic dopuszczonych normą.

Artykuł 94

1. Każdy ma obowiązek uiszczania podatków i opłat w wysokości i w sposób określony w ustawie.
2. Strukturę podatków i opłat oraz tryb ich wprowadzania określa wyłącznie ustawa.
3. Zwolnienie od podatków może nastąpić wyłącznie na podstawie ustawy⁹⁸.
4. Przyjęcie nowego rodzaju podatku⁹⁹, z wyjątkiem podatku akcyzowego, albo podniesienie górnego progu istniejącego

⁹⁸ Ust. 3 art. 94 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2011 r.

⁹⁹ W oryg. გადასხადის ახალი [przyp. red.].

podatku państwowego, poza przypadkami przewidzianymi w ustawie organicznej, jest możliwe wyłącznie w drodze referendum. Prawo inicjatywy w sprawie referendum przysługuje wyłącznie Rządowi Gruzji¹⁰⁰.

5. Za ustanowienie nowego podatku państwowego lub podwyższenie górnego progu istniejącego podatku nie jest uznawany nowy podatek lub zmiana istniejącego podatku, która jest alternatywą lub częścią istniejącego podatku i nie powoduje jego zwiększenia. Za ustanowienie nowego podatku państwowego lub zmianę górnego progu podatkowego nie uznaje się zmiany stawek podatkowych¹⁰¹.

Artykuł 95

1. Bank Narodowy Gruzji prowadzi politykę monetarną, mającą na celu zapewnienie stabilności cen oraz wspieranie stabilnego funkcjonowania sektora finansowego¹⁰².
2. [uchylony]¹⁰³.
3. Bank Narodowy jest centralnym bankiem Gruzji i reprezentuje Skarbu Państwa¹⁰⁴.
4. Bank Narodowy jest niezależny w swojej działalności. Prawa i obowiązki, tryb działania oraz gwarancje niezależności Banku Narodowego określa ustawa organiczna.
5. Nazwa jednostki monetarnej oraz nominały pieniężne określa ustawa. Prawo emisji pieniądza ma wyłącznie Bank Narodowy Gruzji.

¹⁰⁰ Ust. 4 art. 94 wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 4033 z 15.12.2010 r., wszedł w życie po wyborach prezydenckich przeprowadzonych w październiku 2013 r. w momencie zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

¹⁰¹ Ust. 5 art. 94 wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 4033 z 15.12.2010 r., wszedł w życie po wyborach prezydenckich przeprowadzonych w październiku 2013 r. w momencie zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

¹⁰² Ust. 1 art. 95 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2011 r.

¹⁰³ Ust. 2 art. 95 uchylony ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2011 r.

¹⁰⁴ W oryg. ფისკალური აგენტო [przyp. red.].

Artykuł 96

1. Najwyższym organem Banku Narodowego Gruzji jest Rada Banku Narodowego, której członków – na wniosek Prezydenta Gruzji – na siedmioletnią kadencję wybiera Parlament większością ogólnej liczby swoich członków. Usunięcie członków Rady ze stanowiska jest dopuszczalne jedynie na podstawie uchwały Parlamentu podjętej zgodnie z artykułem 64.
2. Prezydent Gruzji powołuje i odwołuje Prezesa Banku Narodowego, którego wybiera spośród członków Rady Banku Narodowego¹⁰⁵.
3. Bank Narodowy ponosi odpowiedzialność przed Parlamentem i corocznie składa mu sprawozdanie ze swej działalności¹⁰⁶.

Artykuł 97

1. Państwowa Izba Kontroli nadzoruje wykorzystywanie i wydatkowanie funduszy publicznych i innych środków materialnych. Jest ona również uprawniona do badania działań innych organów państwowych, kontroli finansowej i gospodarczej oraz przedkładania Parlamentowi wniosków w sprawie poprawy przepisów prawa podatkowego¹⁰⁷.
2. Państwowa Izba Kontroli jest niezależna w swojej działalności. Ponosi odpowiedzialność jedynie przed Parlamentem. Prezes Państwowej Izby Kontroli jest wybierany na pięcioletnią kadencję przez Parlament Gruzji, większością głosów ogólnej liczby członków na wniosek Przewodniczącego Parlamentu. Przesłanki i tryb jego odwołania określa Konstytucja i ustawa¹⁰⁸.
3. Państwowa Izba Kontroli, dwa razy w roku – podczas składania przez Rząd wstępnego oraz pełnego sprawozdania z wykonania budżetu – przedstawia Parlamentowi sprawozdanie w tej sprawie, a raz w roku, sprawozdanie ze swojej działalności.

¹⁰⁵ Ust. 2 art. 96 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

¹⁰⁶ Ust. 3 art. 96 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r.

¹⁰⁷ Ust. 1 art. 97 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 6239 z 22.05.2012 r.

¹⁰⁸ Ust. 2 art. 97 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r., obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 6239 z 22.05.2012 r.

4. Kompetencję, organizację, tryb działania oraz gwarancje niezależności Państwowej Izby Kontroli określa ustawa¹⁰⁹.
5. Inne organy kontroli państwowej tworzy się zgodnie z ustawą.

¹⁰⁹ Ust. 3 i 4 art. 97 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 6239 z 22.05.2012 r.

OBRONA PAŃSTWA

Rozdział siódmy

OBRONA PAŃSTWA

Artykuł 98

1. Wojna obronna jest suwerennym prawem Gruzji.
2. W celu obrony niepodległości, suwerenności i integralności terytorialnej kraju, a także w celu wypełnienia zobowiązań międzynarodowych Gruzja posiada Siły Zbrojne.
3. Strukturę i skład Sił Zbrojnych określa ustawa. Strukturę Sił Zbrojnych zatwierdza Prezydent Gruzji, zaś liczbę – Parlament większością głosów ogólnej liczby jego członków, na wniosek Rady Bezpieczeństwa Narodowego.

Artykuł 99

1. W celu utworzenia struktury organizacyjnej wojska i obrony kraju tworzy się Radę Bezpieczeństwa Narodowego z Prezydentem Gruzji na czele.
2. Skład, kompetencje oraz tryb działania Rady Bezpieczeństwa Narodowego określa ustawa organiczna.

Artykuł 100

1. Decyzję w sprawie użycia Sił Zbrojnych podejmuje Prezydent Gruzji i w ciągu 48 godzin przedkłada ją Parlamentowi do zatwierdzenia. Niedopuszczalne jest użycie Sił Zbrojnych w celu wypełnienia międzynarodowych zobowiązań bez zgody Parlamentu.
2. W celu obrony państwa, w przypadkach nadzwyczajnych oraz przypadkach przewidzianych w ustawie, Prezydent Gruzji podejmuje decyzję o wprowadzeniu na terytorium państwa, użyciu i przemieszczeniu sił zbrojnych innego państwa. Decyzja zostaje niezwłocznie przedłożona Parlamentowi do zatwierdzenia i nabiera mocy po uzyskaniu zgody Parlamentu¹¹⁰.

¹¹⁰ Art. 100 w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 3272 z 6.02.2004 r.

Artykuł 101

1. Obrona Gruzji jest obowiązkiem każdego jej obywatela.
2. Obrona kraju i służba wojskowa jest obowiązkiem wszystkich zdolnych do tego obywateli Gruzji. Sposób wykonania obowiązku służby wojskowej określa ustawa.

SAMORZĄD TERYTORYALNY

SAMORZĄD TERYTORIALNY¹¹¹

Artykuł 101¹

1. Tryb tworzenia i funkcjonowania organów przedstawicielskich i wykonawczych jednostek samorządu terytorialnego określa ustawa organiczna. Organy wykonawcze jednostek samorządu terytorialnego ponoszą odpowiedzialność przed organami przedstawicielskimi jednostek samorządu terytorialnego.
2. Członkowie Rady Miejskiej – organu przedstawicielskiego samorządu terytorialnego – wybierani są przez obywateli Gruzji, zarejestrowanych w obrębie danej jednostki terytorialnej w wyborach bezpośrednich, powszechnych, równych i w głosowaniu tajnym.
3. Tryb tworzenia jednostek samorządu terytorialnego i ich znoszenia, a także zasady dotyczące zmiany ich granic administracyjnych określa ustawa organiczna. Zniesienie jednostki samorządu terytorialnego lub zmiana granic administracyjnych jednostki samorządowej winna zostać poprzedzona konsultacjami z jednostką samorządu terytorialnego.

Artykuł 101²

1. Jednostka samorządu terytorialnego wyposażona jest w odzielne od przysługujących organom państwowym kompetencje i zadania. Jednostka samorządu terytorialnego realizuje zadania własne i zadania zlecone. Podstawowe zasady określania kompetencji i zadań jednostek samorządu terytorialnego reguluje ustawa organiczna.
2. Jednostka samorządu terytorialnego wykonuje swoje kompetencje zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem Gruzji, samodzielnie i na własną odpowiedzialność. Zadania własne określone w ustawie organicznej mają charakter wyłączny.

¹¹¹ Rozdział siódmy¹ wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2011 r.

3. Jednostka samorządu terytorialnego ma prawo z własnej inicjatywy podejmować decyzje we wszystkich sprawach, które zgodnie z ustawodawstwem Gruzji, nie należą do kompetencji innego organu władzy i nie są zakazane ustawą.
4. Organy państwa mogą przekazywać określone uprawnienia i obowiązki na rzecz jednostki samorządu terytorialnego na mocy ustaw lub porozumień, jedynie gdy równocześnie przekazują odpowiednie zasoby materialne i finansowe, których wysokość określa ustawa.

Artykuł 101³

1. Jednostka samorządu terytorialnego posiada majątek własny i własne środki finansowe.
2. Decyzje podjęte przez organy jednostki samorządowej w ramach swoich kompetencji są wiążące na obszarze jednostki samorządowej.
3. Nadzór państwowy nad działalnością jednostek samorządu terytorialnego jest sprawowany w trybie określonym ustawą. Celem państwowego nadzoru jest zapewnienie zgodności aktów prawa miejscowego organów samorządu terytorialnego z ustawodawstwem Gruzji oraz należyte wykonywanie przekazanych uprawnień. Nadzór państwowy winien być sprawowany w sposób zgodny z jego celem.

ZMIANA KONSTYTUCJI

Rozdział ósmy

ZMIANA KONSTYTUCJI

Artykuł 102¹¹²

1. Prawo wniesienia projektu ustawy o całkowitej lub częściowej zmianie Konstytucji przysługuje:
 - a) [uchylony]¹¹³;
 - b) więcej niż połowie ogólnej liczby członków Parlamentu;
 - c) nie mniej niż 200 000 wyborców.
2. Projekt ustawy o zmianie Konstytucji zostaje przedłożony Parlamentowi Gruzji, który zarządza jego drukowanie i poddaje pod dyskusję ogólnonarodową. Dyskusja nad projektem ustawy w Parlamencie rozpoczyna się po upływie jednego miesiąca od jego opublikowania.
3. Projekt ustawy o zmianie Konstytucji uważa się za uchwalony jeżeli podczas dwóch kolejnych sesji parlamentu, zwołanych w odstępie co najmniej trzech miesięcy, uzyska poparcie nie mniej niż trzech czwartych ogólnej liczby członków Parlamentu Gruzji.
4. Ustawę o zmianie Konstytucji podpisuje i ogłasza Prezydent Gruzji w trybie ustalonym w artykule 68 Konstytucji.

Artykuł 103

Wprowadzenie stanu wyjątkowego lub stanu wojennego skutkuje zawieszeniem prac nad zmianą Konstytucji do czasu zniesienia stanu wyjątkowego lub stanu wojennego.

¹¹² Art. 102 zmieniony ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta, ustawą konstytucyjną nr 5630 z 27.12.2011 r., oraz ustawą konstytucyjną nr 1456 z 4.10.2013 r., która weszła w życie z dniem ogłoszenia.

¹¹³ Lit. a) ust. 1 art. 102 uchylona ustawą konstytucyjną nr 3710 z 15.10.2010 r., w części która weszła w życie po wyborach prezydenckich w październiku 2013 r. od momentu zaprzysiężenia nowo wybranego prezydenta.

POSTANOWIENIA PRZEJŚCIOWE

POSTANOWIENIA PRZEJŚCIOWE

Artykuł 104

1. Konstytucja Gruzji wchodzi w życie z dniem uznania ważności mandatów nowo wybranych Prezydenta i Parlamentu Gruzji.
2. Artykuły 49, 50 i 70 Konstytucji wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.

Artykuł 104¹ ¹¹⁴

1. Art. 49 ust. 1 i art. 58 ust. 1 Konstytucji wchodzi w życie po przygotowaniu odpowiednich zmian i aktów wykonawczych¹¹⁵ do ustawy organicznej Kodeks wyborczy Gruzji.
2. Skład Parlamentu Gruzji wybranego w 2004 r. do czasu upływu jego kadencji, jak również liczba członków Parlamentu niezbędna do utworzenia frakcji parlamentarnych zostanie określona zgodnie z prawem obowiązującym w czasie trwania wyborów do tego Parlamentu.
3. Wybory zwyczajne do Parlamentu Gruzji odbędą się w maju 2008 r. Prezydent Gruzji zarządzi datę wyborów nie później, niż na 60 dni przed dniem wyborów.¹¹⁶

Artykuł 104²

Uprawnienia członka Parlamentu Gruzji zostaną przywrócone tym członkom Parlamentu, którzy zostali wybrani w wyborach w dniu 21 maja 2008 r. na podstawie proporcjonalnego systemu wyborczego, a ich mandat na mocy uchwały Parlamentu wygaśł przedterminowo – zgodnie z art. 54 ust. 2 pkt a) Konstytucji Gruzji – pod warunkiem, że uprawnienia ich następców nie zostały uznane oraz jeżeli członkowie ci wyrażą zgodę na

¹¹⁴ Art. 104¹ wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 1010 z 23.02.2005 r.

¹¹⁵ W oryg. დამატებები [przyp. red.].

¹¹⁶ Ust. 3 wprowadzono ustawą konstytucyjną nr 4133 z 27.12.2006 r., obecnie w brzmieniu nadanym ustawą konstytucyjną nr 5833 z 11.03.2008 r.

przywrócenie tych uprawnień, jednak nie później niż do dnia 1 stycznia 2010 r.¹¹⁷

Artykuł 104³ ¹¹⁸

1. Przedterminowe wybory do samorządu terytorialnego zostaną przeprowadzone nie później niż 1 czerwca 2010 r.
2. Wybory burmistrza miasta Tbilisi są powszechne, równe, bezpośrednie i odbywają się w głosowaniu tajnym, w terminie określonym w ust. 1 niniejszego artykułu.
3. Prezydent Gruzji wyznacza datę wyborów określoną w ust. 1 i 2 niniejszego artykułu, nie później niż 60 dni przed wyborami.
4. W terminie miesiąca od dnia wejścia w życie niniejszego artykułu, Parlament Gruzji wprowadzi konieczne zmiany w odpowiednich ustaw w celu dostosowania ich do postanowień niniejszego artykułu.

Artykuł 104⁴ ¹¹⁹

1. Do dnia 1 stycznia 2014 roku prawo kandydowania i głosowania w wyborach parlamentarnych i prezydenckich, po osiągnięciu odpowiedniego wieku, na równi z obywatelami Gruzji, mają osoby urodzone i zamieszkujące na terytorium Gruzji przez co najmniej 5 ostatnich lat oraz, które w momencie wejścia w życie niniejszego artykułu posiadały obywatelstwo państwa, będącego członkiem Unii Europejskiej.
2. Ograniczenia określone w ust. 1¹ art. 29 Konstytucji nie mają zastosowania do ust. 1 niniejszego artykułu.

Artykuł 105

1. Prawo zgłaszania kandydatów w wyborach 1995 roku przysługuje ugrupowaniom politycznym obywateli zarejestrowanym w trybie określonym ustawą, których inicjatywa zostanie potwierdzona podpisami nie mniej niż 50 000 wyborców albo, które w dniu uchwalenia Konstytucji miały swego przedstawiciela w Parlamencie.

¹¹⁷ Art. 104² wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 1675 z 24.09.2009 r.

¹¹⁸ Art. 104³ wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 2565 z 12.02.2010 r.

¹¹⁹ Art. 104⁴ wprowadzony ustawą konstytucyjną nr 6238 z 22.05.2012 r.

2. Wybory przeprowadza się zgodnie z systemem proporcjonalnym przez głosowanie na jedną listę partyjną.
3. Ugrupowania polityczne lub bloki wyborcze są uprawnione do przedstawienia w okręgu wyborczym, w którym stosowany jest system większościowy, kandydata na członka Parlamentu, który jednocześnie kandyduje z listy partyjnej.
4. Za wybranego w okręgu wyborczym, w którym stosowana jest ordynacja większościowa uważa się kandydata, który otrzymał największą ilość głosów, ale nie mniej niż jedną trzecią głosów wyborców biorących udział w głosowaniu.
5. Jeżeli żaden z kandydatów nie otrzymał wymaganej liczby głosów w pierwszej turze, zostaje przeprowadzona druga tura, w której bierze udział dwóch kandydatów, którzy uzyskali z najlepsze wyniki. Za wybranego uważa się kandydata, który otrzymał największą liczbę głosów.
6. Niniejszy artykuł Konstytucji wchodzi w życie z dniem ogłoszenia Konstytucji i zachowuje moc obowiązującą do uznania nowo wybranego Parlamentu.

Artykuł 106

1. Po wejściu w życie Konstytucji moc obowiązującą zachowują jedynie te akty normatywne, albo ich części, które nie pozostają sprzeczne z Konstytucją.
2. W ciągu dwóch lat po wejściu w życie Konstytucji Prezydent Gruzji i Parlament Gruzji zapewnią opublikowanie wykazu aktów normatywnych uchwalonych przed wejściem w życie Konstytucji oraz dostosowanie ich do Konstytucji i obowiązującego ustawodawstwa.
3. W ciągu dwóch lat po wejściu w życie Konstytucji Parlament Gruzji jest zobowiązany do uchwalenia przewidzianych przez Konstytucję ustaw organicznych lub potwierdzić prawomocność dotychczasowych obowiązujących w tej materii aktów normatywnych.

Artykuł 107

1. Obecnie obowiązujące przepisy dotyczące wymiaru sprawiedliwości zachowują swą moc do czasu uchwalenia ustawy organicznej o ustroju sądów zgodnej z niniejszą Konstytucją.
2. Artykuł 18 ust. 2 i 3 Konstytucji wchodzi w życie po uchwaleniu odpowiednich aktów normatywnych o postępowaniu karnym.
3. Ustawa organiczna o Sądzie Konstytucyjnym winna zostać uchwalona przed dniem 1 lutego 1996 roku.

Artykuł 108

Po całkowitym przywróceniu jurysdykcji Gruzji na całym jej terytorium wprowadzenie odpowiednich zmian albo uzupełnień do artykułu 102 ust. 2 Konstytucji w drodze wyjątku jest dopuszczalne bez opublikowania projektu ustawy i podania go pod dyskusję publiczną.

Artykuł 109

1. Przyjętą w niniejszym trybie Konstytucję podpisuje i ogłasza Głowa państwa gruzińskiego.
2. Członkowie Parlamentu i Komisji Konstytucyjnej podpisują tekst Konstytucji. Po wejściu w życie Konstytucji co najmniej przez rok jej tekst winien być wywieszony w budynkach wszystkich organów władz lokalnych Gruzji, tak by mieszkańcy mogli zapoznać się z jego treścią.

ANEKSY

Aneks 1

WYKAZ USTAW ZMIENIAJĄCYCH KONSTYTUCJĘ GRUZJI¹²⁰

1. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 2221 z dnia 20 lipca 1999 r.
2. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 2224 z dnia 20 lipca 1999 r.
3. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 260 z dnia 20 kwietnia 2000 r.
4. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 826 z dnia 30 marca 2001 r.
5. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 1689 z dnia 10 października 2002 r.
6. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 2597 z dnia 23 lipca 2003 r.
7. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 3272 z dnia 6 lutego 2004 r.
8. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 6 z dnia 23 kwietnia 2004 r.
9. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 306 z dnia 1 lipca 2004 r.
10. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 1010 z dnia 23 lutego 2005 r.
11. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 2494 z dnia 23 grudnia 2005 r.
12. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 2496 z dnia 27 grudnia 2005 r.
13. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 4137 z dnia 27 grudnia 2006 r.
14. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 4135 z dnia 27 grudnia 2006 r.
15. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 4133 z dnia 27 grudnia 2006 r.
16. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 4136 z dnia 27 grudnia 2006 r.
17. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 5833 z dnia 11 marca 2008 r.
18. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 5853 z dnia 12 marca 2008 r.
19. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 343 z dnia 10 października 2008 r.

¹²⁰ Zgodnie z wykazem zamieszczonym na stronie <www.matsnc.gov.ge>.

20. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 344 z dnia 10 października 2008 r.
21. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 1675 z dnia 24 września 2009 r.
22. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 1674 z dnia 24 września 2009 r.
23. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 2565 z dnia 12 lutego 2010 r.
24. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 3710 z dnia 15 października 2010 r.
25. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 4033 z dnia 15 grudnia 2010 r.
26. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 4985 z dnia 1 lipca 2011 r.
27. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 5630 z dnia 27 grudnia 2011 r.
28. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 6240 z dnia 22 maja 2012 r.
29. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 6239 z dnia 22 maja 2012 r.
30. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 6238 z dnia 22 maja 2012 r.
31. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 6602 z dnia 29 czerwca 2012 r.
32. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 496 z dnia 25 marca 2013 r.
33. Ustawa konstytucyjna Gruzji nr 1456 z dnia 4 października 2013 r.

Aneks 2

WYNIKI WYBORÓW DO PARLAMENTU GRUZJI

Wybory z 1 października 2012 r.

Partie polityczne i bloki wyborcze	Liczba głosów	%	Liczba mandatów
Gruzińskie Marzenie*	1 184 612	54,97	85
Zjednoczony Ruch Narodowy	873 233	40,34	65
Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny	44 293	0	0
Partia Pracy Gruzji	26 759	0	0
Nowa Prawica	9 379	0	0
Pozostałe	21 357	0	0
Razem (frekwencja: 59,76%) próg wyborczy: 5%	2 159 633	100	150

* Gruzińskie Marzenie to blok wyborczy złożony z 6 ugrupowań politycznych: Demokratyczna Gruzja, Partia Konserwatywna, ruch Przemysł Uratuje Gruzję, Partia Republikańska, Nasza Gruzja i ruch nacjonalistyczny Forum Narodowe.

Wybory z 21 maja 2008 r.

Partie polityczne i bloki wyborcze	Liczba głosów	%	Liczba mandatów
Zjednoczony Ruch Narodowy	1 050 237	59,18	119
Zjednoczona Opozycja*	314 668	17,73	17
Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny	153 634	8,66	6
Partia Pracy Gruzji	132 092	7,44	6
Partia Republikańska	67 037	3,78	2
Pozostałe	132 739	3,21	0
Razem (frekwencja: 56,07%) próg wyborczy: 5%	1 850 407	100	150

* Zjednoczona Opozycja to blok wyborczy, który tworzy 9 ugrupowań politycznych: Partia Konserwatywna, Droga Gruzji, Ruch na rzecz Wolności, Partia Gruzińska, Na Swoim,

Partia Ludowa, Ruch na rzecz Zjednoczonej Gruzji, Grupa Gruzinów, Forum Narodowe i 4 kandydatów niezależnych.

Wybory z 28 marca 2004 r.

Partie polityczne i bloki wyborcze	Liczba głosów	%	Liczba mandatów
Ruch Narodowy–Zjednoczeni Demokraci	992 275	67,75	135
Blok: Opozycja Prawicowa, Nowa Prawica, Przemysłowcy	113 313	7,74	15
Partia Pracy Gruzji	89 981	6,14	0
Unia Odrodzenia	57 829	3,95	0
Pozostałe:	244 614	14,42	0
Deputowani wybrani w jednomandatowych okręgach wyborczych w listopadzie 2003 r.	–	–	85
Razem (frekwencja: 63,93%) próg wyborczy: 7%	1 518 751	100	235

Wybory z 31 października i 14 listopada 1999 r.

Partie polityczne i bloki wyborcze	Liczba głosów	%	Liczba mandatów
Gruziński Związek Obywatelski	890,915	41,85	131
Związek Gruzińskiego Odrodzenia	537,297	25,65	58
Blok: Opozycja Prawicowa, Nowa Prawica, Przemysłowcy	151,038	7,80	15
Pozostałe partie polityczne, bloki wyborcze oraz kandydaci indywidualni	–	–	31
Razem (frekwencja: 68%) próg wyborczy: 7%	1 948 659	100	235

Wybory z 5 listopada 1995 r.

Partie polityczne i bloki wyborcze	Liczba głosów	%	Liczba mandatów
Gruziński Związek Obywatelski	504 586	23,71	113
Partia Narodowo-Demokratyczna	169 218	7,97	37
Związek Gruzińskiego Odrodzenia	145 626	6,84	33
Związek Gruzińskich Tradycjonalistów	89 752	4,22	2
Partia Socjalistyczna	80 747	3,79	3
Związek Gruzińskich Reformatorów/Porozumienie Narodowe	61 424	2,89	1
Unia Polityczna „Tanadgoma”	45 747	2,15	3
Komunistyczna Partia Gruzji	44 117	2,07	1
Zjednoczona Partia Republikańska	35 051	1,65	1
Blok „Postęp”	29 189	1,37	4
Kandydaci niezależni	–	–	27
Razem (frekwencja: 64,24%) próg wyborczy: 5%		100	225

Wybory z 11 października 1992 r.

Partie polityczne i bloki wyborcze	Liczba głosów	%	Liczba mandatów
Blok „Pokój”	528 328	20,38	35
Blok „11 Października”	277 496	10,71	19
Partia Narodowo-Demokratyczna	211 938	8,18	14
Blok „Jedność”	190 844	7,36	15
Partia Demokratyczna	162 014	6,25	10
Związek Gruzińskich Tradycjonalistów	127 923	4,94	8

„Zieloni”	113 028	4,36	11
Karta '91	111 148	4,29	10
Inne ugrupowania polityczne (łącznie – 16)	507 035	19,55	43
Kandydaci niezależni	–	–	60
Razem (frekwencja w okręgach wielomandatowych: 75%, w okrę- gach jednomandatowych: 77%) brak progó wyborczego		100	225

Wybory z 28 października i 11 listopada 1990 r.

Partie polityczne i bloki wyborcze	%	Liczba mandatów
Okrągły Stół–Wolna Gruzja*	54,0	155
Komunistyczna Partia Gruzji	29,6	64
Pozostałe partie polityczne, bloki wyborcze oraz kandydaci niezależni	16,4	31
Razem (frekwencja: 70%) próg wyborczy: 4%	100	250

* W skład bloku wchodziły: Związek Helsiński, Towarzystwo Obrońców Prawa im. Św. Ilji Prawego, Towarzystwo im. Meraba Kostawy, Związek Gruzjińskich Tradycjonalistów, Front Ludowy – Związek Radykalny, Partia Narodowo-Chrześcijańska, Związek Narodowo-Liberalny.

Źródło: opracowanie Grzegorz Kuca.

Aneks 3

PREZYDENCI GRUZJI

Prezydent	Okres pełnienia funkcji
Zwiad Gamsachurdia	26 maja 1991 – 6 stycznia 1992
Eduard Szewardnadze	26 listopada 1995 – 23 listopada 2003
Nino Burdżanadze	23 listopada 2003 – 25 stycznia 2004
Micheil Saakaszwili	25 stycznia 2004 – 25 listopada 2007
Nino Burdżanadze	25 listopada 2007 – 20 stycznia 2008
Micheil Saakaszwili	20 stycznia 2008 – 17 listopada 2013
Giorgi Margwelaszwili	17 listopada 2013 –

Źródło: opracowanie Grzegorz Kuca.

Aneks 4

PREMIERZY GRUZJI

Premier	Okres pełnienia funkcji
Tengiz Sigua	15 listopada 1990 – 18 sierpnia 1991
Murman Omanidze (tymczasowo)	18 sierpnia 1991 – 23 sierpnia 1991
Besarion Guguszwili	26 sierpnia 1991 – 6 stycznia 1992
Tengiz Sigua	6 stycznia 1992 – 6 sierpnia 1993
Eduard Szewardnadze (tymczasowo)	6 sierpnia 1993 – 20 sierpnia 1993
Otar Pacacia	20 sierpnia 1993 – 5 października 1995
Niko Lekiszwili	8 grudnia 1995 – 7 sierpnia 1998
Waża Lortkipanidze	7 sierpnia 1998 – 11 maja 2000
Giorgi Arseniszwili	11 maja 2000 – 21 grudnia 2001
Awtandil Dzorbenadze	21 grudnia 2001 – 27 listopada 2003
Zurab Żwania	27 listopada 2003 – 3 lutego 2005
Giorgi Baramidze (tymczasowo)	3 lutego 2005 – 17 lutego 2005
Zurab Nogaideli	17 lutego 2005 – 16 listopada 2007
Lado Gurgenidze	16 listopada 2007 – 1 listopada 2008
Grigol Mgalobliszwili	1 listopada 2008 – 6 lutego 2009
Nika Gilauri	6 lutego 2009 – 4 czerwiec 2012
Vano Merabiszwili	4 czerwiec 2012 – 25 października 2012
Bidzina Iwaniszwili	25 października 2012 – 20 listopada 2013
Irakli Garibaszwili	20 listopada 2013 –

Źródło: opracowanie Grzegorz Kuca.

Aneks 5
PRZEWODNICZĄCY
PARLAMENTU

Przewodniczący	Okres pełnienia funkcji
Zwiad Gamsachurdia	14 listopada 1990 – 6 stycznia 1992
Eduard Szewardnadze	10 marca 1992 – 25 października 1995
Zurab Żwania	25 października 1995 – 1 października 2001
Nino Burdżanadze	1 października 2001 – 7 czerwca 2008
Dawit Bakradze	7 czerwca 2008 – 21 października 2012
Dawit Usupaszwili	21 października 2012 –

Źródło: opracowanie Grzegorz Kuca na podstawie <<http://www.parliament.ge>>.

WYBRANA LITERATURA

Almond M., Stone Ch., *Post-Communist Georgia: A Short History*, Oxford 2012.

Areshidze I., *Democracy and Autocracy in Eurasia: Georgia in Transition*, East Lansing 2007.

Atabaki T., Mehendale S., *Central Asia and the Caucasus: Transnationalism and Diaspora*, New York 2005.

Babeck W., Reichenbecher Z., Fish S., Fish S.M. (eds), *Rewriting a Constitution: Georgia's shift towards Europe, with an introduction by Avtandil Demetrashvili, Chairman of the State Constitutional Commission*, Eschborn 2012.

Baranowski B., Baranowski K., *Historia Gruzji*, Wrocław 1987.

Cornell S.E., *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethno-political Conflict in the Caucasus*, Richmond 2001.

Dąbrowski K., *Secesjonizm Abchazji i Osetii Południowej jako ryzykowny instrument rosyjskiej polityki neoimperialnej*, [w:] K. Trzcinski (red.), *Dylematy państwowości*, Warszawa 2006.

Demetraszwili A., *Paradigms of Constitutionalism in Georgia*, „Constitutional Law Review” 2010, nr 3.

Fähnrich H., *Geschichte Georgiens von den Anfängen bis zur Mongolenherrschaft*, Aachen 1993.

Furier A., *Droga Gruzji do niepodległości*, Poznań 2000.

Furier A., *Polacy w Gruzji*, Warszawa 2009.

Gaul W., *Verfassungsgebung in Georgien: Ergebnisse internationaler rechtlicher Beratung in einem Transformationsstaat*, Berlin 2001.

Gerber J., *Georgien: nationale Opposition und kommunistische Herrschaft seit 1956*, Baden-Baden 1997.

Godzjaszwili A., *Zagadnienie państwa gruzińskiego w świetle prawa międzynarodowego*, Warszawa 1926.

Goltz T., *Georgia Diary. A Chronicle of War and Political Chaos in the Post-soviet Caucasus*, Armonk–New York–London 2009.

Grodzki R., *Wojna gruzińsko-rosyjska 2008. Przyczyny – przebieg – skutki*, Zakrzewo 2009.

Jeffries I., *The Caucasus and Central Asian Republics at the Turn of the Twenty-first Century: a Guide to the Economies in Transition*, New York 2003.

Jones S., *Georgia. A Political History since Independence*, London 2013.

Karumidze Z., Wertsch J.V. (eds), *Enough! The Rose Revolution in the Republic of Georgia 2003*, New York 2005.

Kawtaradze J., *Gruzja w zarysie historycznym*, Warszawa 1929.

King L., Khubua G. (eds), *Georgia in Transition*, Frankfurt am Main 2009.

Król K., *Gruzja: opis kraju i jego dzieje*, Warszawa 1924.

Kuca G., *Parlament Gruzji*, Warszawa 2010.

Kuca G., *Pozycja ustrojowa Prezydenta Gruzji: stabilizator ustroju czy inspirator konfliktów?*, [w:] S. Sulowski, J. Zalesny (red.), *Mechanizmy rządzenia w państwach Europy Wschodniej*, „Studia Politologiczne” 2014, vol. 33.

Kuca G., *Reformy konstytucyjne w Gruzji (próba podsumowania)*, [w:] S. Bożyk (red.), *Aktualne problemy reform konstytucyjnych*, Białystok 2013.

Kuca G., Grzybowski M., *System konstytucyjny Gruzji*, Warszawa 2012.

Kuchinka-Lančava N., Grotz F., *Georgia*, [w:] Nohlen D., Grotz F., Hartmann Ch. (eds), *Elections in Asia and the Pacific. A Data Handbook*, New York 2001.

Materski W., *Georgia rediviva. Republika Gruzjińska w stosunkach międzynarodowych 1918–1921*, Warszawa 1994.

Materski W., *Gruzja*, Warszawa 2010.

Mikaberidze A., *Historical Dictionary of Georgia*, Lanham–Toronto–Plymouth 2007.

Mitchell L.A., *Uncertain Democracy: U.S. Foreign Policy and Georgia's Rose Revolution*, Philadelphia 2008.

Nodia G., Scholtbach A.P. (eds), *The Political Landscape of Georgia. Political Parties: Achievements Challenges and Prospects*, Delft 2006.

Papuaszwili G., *A Retrospective on the 1921 Constitution of the Democratic Republic of Georgia*, „International & National Security Law” 2012, nr 1.

Papuaszwili G., *The 1921 Constitution of the Democratic Republic of Georgia: Looking Back after Ninety Years*, „European Public Law” 2012, nr 2.

Peimani H., *Conflict and Security in Central Asia and the Caucasus*, Santa Barbara 2009.

Rondeli A., *The Choice of Independent*, [w:] *The Security of the Caspian Sea Region A SIPRI Publication Stockholm International Peace Research Institute Series SIPRI Research Reports*, Oxford 2001.

Shengelia K., *History of Georgia*, Tbilisi 2011.

Slider D., *Democratization in Georgia*, [w:] Dawisha K., Parrot B. (eds), *Conflict, Cleavage, and Change in Central Asia and the Caucasus*, Cambridge 1997.

Suny R.G., *Making of Georgian Nation*, Bloomington–Indianapolis 1994.

Trzaskowski P., *Gruzińska „rewolucja róż”. Zachód i idea Zachodu a przemiany polityczne w Gruzji*, Warszawa 2009.

Wheatley J., *Georgia from National Awakening to Rose Revolution: Delayed Transition in the Former Soviet Union*, Aldershot 2005.

STARANIEM BIBLIOTEKI SEJMOWEJ UKAZAŁY SIĘ KONSTYTUCJE:

Albanii [z 1991 r.] wyd. 1997, tekst tożsamy wyd. 2000,
Albanii z 1998 r. – wyd. 2001

Andory [z 1993 r.] wyd. 2014

Australii [z 1900 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 29 VII 1977 r.] wyd. 2014

Austrii [z 1920 r. w wersji z 1929 r. ostatnia zmiana
28 VI 2002 r.] wyd. 2004

Belgii [z 1831 r., tekst jednolity z 1994 r.] wyd. 1996,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 22 XII 2008 r.]
wyd. 2010

Brazylii [z 1988 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 30 VI 2004 r.] wyd. 2004

Bułgarii [z 1991 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 6 II 2007 r.] wyd. 2012

Chile [z 1980 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 6 III 2012 r.] wyd. 2012

Chorwacji [z 1990 r.] wyd. 1995,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 28 III 2001 r.]
wyd. 2007

Cypru [z 1960 r., wg stanu na 31 V 2012 r.] wyd. 2013

Czech [z 1992 r.] wyd. 1994, tekst tożsamy wyd. 2000

Danii [z 1953 r.] wyd. 2002

Estonii [z 1992 r.] wyd. 1997

Finlandii [z 1919 r.] wyd. 1997,
Finlandii z 1999 r. – wyd. 2003

Francji [z 1958 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 22 II 1996 r.] wyd. 1997,

wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 28 III 2003 r.]
wyd. 2005

Grecji 1975/1986 r. – wyd. 1992,
wyd. 2 [wg stanu na 1 VII 2005 r.] wyd. 2005

Hiszpanii [z 1978 r.] wyd. 1993, tekst tożsamy wyd. 2000,
wyd. 2 [z późniejszą zmianą z 27 VIII 1992 r.] wyd. 2008

Holandii [z 1814 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 21 III 2002 r.] wyd. 2003

Irlandii [z 1937 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 24 VI 2004 r.] wyd. 2006

Islandii [z 1944 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 1 VII 1999 r.] wyd. 2009

Izraela [ustawy konstytucyjne – 1948/1992 r.] wyd. 2001

Japonii [z 1946 r.] wyd. 2014

Kanady [akty z roku 1867 i 1982 wg stanu na 1 IV 1996 r.]
wyd. 1998

Liechtensteinu [z 1921 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 25 XI 2011 r.] wyd. 2013

Litwy [z 1992 r.] wyd. 1994, tekst tożsamy wyd. 2000,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 13 VII 2004 r.]
wyd. 2006

Luksemburga [z 1868 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 24 VI 2005 r.] wyd. 2006

Łotwy [z 1922 r., wg stanu na 15 X 1998 r.] wyd. 2001

Macedonii [z 1992 r.] wyd. 1999

Malty [wg stanu na 1 IX 2007 r.] wyd. 2008

Maroka [z 2011 r.] wyd. 2015

Mołdawii [z 1994 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 14 VII 2006 r.] wyd. 2014

Monako [z 1962 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 2 IV 2002 r.] wyd. 2012

Niemiec [z 1949 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 28 VIII 2006 r.] wyd. 2008

Norwegii [z 1814 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 19 VI 1992 r.] wyd. 1996

Portugalii [z 1976 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 20 IX 1997 r.] wyd. 2000

Republiki Południowej Afryki [z 1997 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 6 X 2003 r.] wyd. 2006

Rosji [z 1993 r.] wyd. 2000

Rumunii [z 1991 r.] wyd. 1996

Słowacji [z 1992 r.] wyd. 1993,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 23 II 2001 r.]
wyd. 2003

Słowenii [z 1991 r.] wyd. 1994,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 27 VI 2006 r.]
wyd. 2009

Stanów Zjednoczonych Ameryki [z 1787 r., z uwzgl.
poprawki 27. z 1992 r.] wyd. 2002

Szwajcarii [z 1999 r.] wyd. 2000

Szwecji [z 1974 r.] wyd. 1991,
wyd. 2 [tekst jednolity z 1998 r.] wyd. 2000

Turcji [z 1982 r.] wyd. 2013

Ukrainy [z 1996 r.] wyd. 1999

Watykanu, wyd. 2008

Węgier [z 1949 r., tekst jednolity z 1990] wyd. 1992,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 30 V 2001 r.]
wyd. 2002,
Ustawa Zasadnicza Węgier [z 2011 r., uzup. o Postanowienia
przejściowe z 30 XII 2011 r.] wyd. 2012
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 26 IX 2013 r.]
wyd. 2015

Włoch [z 1947 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 30 V 2003 r.] wyd. 2004

**Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii
Północnej**, wyd. 2010

Teksty konstytucji państw członkowskich UE, według stanu praw-
nego na 1 lipca 2011 r., ukazały się w tomie „**Konstytucje państw
Unii Europejskiej**”, pod red. W. Staśkiewicza, Warszawa 2011.